הלכות עבודה זרה פרק ד - תמלול

סיכום השיעור

סיכום פון דער שיעור: רמב"ם הלכות עבודה זרה, פרק ד' — עיר הנדחת

הקדמה צום פרק

דער פערטער פרק פון הלכות עבודה זרה באהאנדלט **מסית ומדיח** און **עיר הנדחת**. ביי עבודה זרה עקזיסטירט א ספעציעלער דין וואס איז נישטא ביי אנדערע עבירות: ביי אנדערע עבירות איז דער וואס רעדט אן א צווייטן אפשר עובר אויף לפני עור, אבער ער איז נישט א חלק פון דער עבירה גופא. ביי עבודה זרה אבער, דער מסית ומדיח באקומט זייער הארבע עונשים מיט ספעציפישע לאווין, אפילו ער האט אליין נישט געדינט עבודה זרה. אזוי אויך עיר הנדחת — א דין וואס עקזיסטירט נאר ביי עבודה זרה, נישט ביי חילול שבת אדער אנדערע עבירות.

[חידוש — פארוואס עיר הנדחת איז צענטראל ביים רמב"ם:] דער רמב"ם האט אין פרק א' אראפגעלייגט אז עבודה זרה איז א "סליפערי סלאופ" — עס הייבט זיך אן מיט א חצי טעות פון א נביא אדער חכם, נאכדעם נעמט דער המון עם עס וויטער, עס קומען מסיתים ומדיחים, מ'מאכט א נייע רעליגיע, מ'דינט צורות און כוכבים. עיר הנדחת איז דער סוף פון דעם פראצעס — א גאנצע שטאט ווערט נמשך נאך עבודה זרה. דאס שטימט מיט דעם רמב"ם'ס פרעימינג פון וויאזוי עבודה זרה אנטוויקלט זיך.

[חידוש — עיר הנדחת אלס פאלשע רעליגיע:] עיר הנדחת איז נישט בלויז אז אינדיווידועלע מענטשן דינען עבודה זרה — עס מיינט אז א גאנצע גרופע איז נמשך געווארן נאך עבודה זרה און זענען געווארן מענטשן פון א פאלשע רעליגיע. דער רמב"ם קוקט עס אן אלס א רעליגיעזע מרידה, נישט בלויז אינדיווידועלע עבירות.

הלכה א' — דינים פון מדיחי עיר הנדחת און אנשי עיר הנדחת

דער רמב"ם: "מדיחי עיר מישראל הרי אלו נסקלין, אף על פי שלא עבדו עבודה זרה אלא הדיחו את יושבי עירם עד שעבדו אותם... ואנשי עיר הנדחת נהרגין בסיף. והיא שעבדו עבודה זרה או שקיבלוה עליהם באלוה. ואזהרה על מדיחין מנין? תלמוד לומר 'לא ישמע על פיך'. אינו נעשית עיר הנדחת עד שיהיו מדיחיה שנים או יותר על שנים, שנאמר 'יצאו אנשים בני בליעל'. ויהיו מדיחיה מאותו השבט ומאותה העיר, 'מקרבך', 'וידיחו את יושבי עירם'. עד שידיחו רובה."

פשט

דער רמב"ם לייגט אראפ די יסודות פון עיר הנדחת: (1) די מדיחים — די וואס רייצן אן די שטאט צו עבודה זרה — באקומען סקילה, אפילו זיי האבן אליין נישט געדינט עבודה זרה. (2) די אנשי העיר — די וואס זענען נדח געווארן און האבן ממש געדינט עבודה זרה אדער מקבל געווען אלהות — באקומען סיף (הריגה מיט שווערד). (3) די אזהרה (לאו) אויף מדיחים איז "לא ישמע על פיך". (4) עס דארפן זיין מינימום צוויי מדיחים (לשון רבים — "אנשים בני בליעל"). (5) די מדיחים דארפן זיין פון דעם זעלבן שבט און דער זעלבער שטאט. (6) מ'דארף מדיח זיין רוב פון דער שטאט.

חידושים און ביאורים

[חידוש — מסית vs. מדיח:] "מסית" מיינט אויפהעצן, אויפרייצן — דאס איז דער אקט פון רעדן. "מדיח" מיינט דער רעזולטאט — מ'איז מצליח יענעם אוועקצונעמען, מטה זיין פון דעם גוטן וועג. דער לשון "מדיח" איז פון דעם זעלבן שורש ווי "ונדחו והשתחוויתם" — אפגעשטויסן ווערן פון דעם ריכטיגן וועג. "מדיחי עיר" מיינט די וואס האבן דורכגעפירט דעם אפשטויס פון דער שטאט.

[חידוש — פארוואס די מדיחים האבן אליין נישט געדינט:] דער מדיח אליין דינט נישט עבודה זרה ווייל "דער בלוף איז קלוגער — ער ווייסט אז ס'איז דזשאנק." דער מדיח איז דער מאניפולאטאר וואס ווייסט אז עס איז פאלש, אבער ער רעדט אן אנדערע.

[חידוש — פארוואס סיף און נישט סקילה פאר אנשי עיר הנדחת:] געוועגליך זאגט מען אז סקילה איז חמור'ער ווי סיף. דאס מיינט אז די אנשי עיר הנדחת באקומען א "קולא" לגבי זייער מיתה. דער גרונטלעכער חידוש: עיר הנדחת דארף מען נישט אנקוקן אלס א געווענליכע עונש, נאר אלס א **מלחמה**. דער רמב"ם אין **מורה נבוכים חלק ג' פרק מ"ב** זאגט עס אויך אזוי. נאר מיט דעם פשט קען מען פארשטיין פארשידענע הלכות:

1. **פארוואס מ'קען טייטן אומשולדיגע** (ווייבער, קינדער, נכסים) — ביי א געווענליכע עונש קוקט מען אן יעדן מענטש אינדיווידועל, אבער ביי א מלחמה איז דאס אנדערש.

2. **פארוואס סיף** — סיף איז א מלחמה'דיגע וועג פון הריגה. מ'קען נישט נעמען הונדערטער מענטשן און יעדן איינעם אראפווארפן פון א דאך (סקילה) — דאס איז נישט פראקטיש. סיף איז דער נאטירלעכער כלי מלחמה.

3. **פרעצעדענטן פון מלחמה קעגן עבודה זרה** — פנחס בן אלעזר האט געהארגעט מיט א רומח (שפיז), וואס איז אויך געווען א דעקלעראציע פון מלחמה. "קנאין פוגעין בו" איז נישט בדרך עונש נאר בדרך מלחמה. אזוי אויך ביים עגל — "חרב איש באחיו" — ווען ס'איז דא אזא גרויסע חילול השם, איז עס אן ענין פון מרידה במלכות שמים, און מ'דארף דערקלערן א מלחמה.

[חידוש — דער מודח אלס "תינוק שנשבה"-ענליך:] דער מודח איז נישט ממש א תינוק שנשבה, אבער ער איז א מודח — מ'האט אים נעבעך איינגערעדט. ער ווערט געהארגעט בדין עיר הנדחת, וואס איז אן אנדערע סארט דין, און עס איז וויניגער חמור (סיף אנשטאט סקילה) ווייל ער איז נאר נדח געווארן.

[חידוש — פאראלעל צו שבעה עממין:] שבעה עממין (כנעני, חתי, וכו') איז אויך א מין סארט עיר הנדחת, ווייל זייער עבירה איז אויך די עבודה זרה חלק. אזוי ווי מ'זעט אין פרשת שופטים, אז די פראבלעם פון אפשוינען די שבעה עממין איז ווייל "נאכדעם גייען דיינע קינדער ווערן נדח צו עבודה זרה דורך זיי." מ'קען זען אז די כללי הדינים זאלן זיין ענליך — ביידע זענען א מלחמה קעגן עבודה זרה אלס סיסטעם.

[חידוש — אויב נאר איין מדיח:] אויב ס'איז נאר איין מדיח, ווערט נישט קיין דין עיר הנדחת. אבער די מענטשן וואס האבן געדינט עבודה זרה באקומען ווייטער זייער רגיל'ע עונש — סקילה. פארקערט, אן עיר הנדחת באקומען זיי א גרינגערע עונש (סקילה > סיף), אבער דערפאר פאלט אוועק דער חרם אויף זייער געלט און דער הרג פון דער גאנצער שטאט.

[חידוש — פארוואס אזויפיל הגבלות:] די פילע הגבלות (צוויי מדיחים, פון דעם זעלבן שבט, פון דער זעלבער שטאט, רוב פון דער שטאט) שטימען מיט דער שיטה אז "עיר הנדחת לא היתה ולא נבראה" — די תורה האט געמאכט פארשידענע הגבלות ווייל ס'דארף זיין אזא הלכה כדי דער עולם זאל וויסן די הארבקייט פון עבודה זרה, אבער ס'איז לאו דוקא געמיינט אז מ'זאל עס גרינג קענען אויספירן.

הלכה — מינימום און מאקסימום פון אנשי עיר הנדחת

דער רמב"ם: עס דארף זיין **רוב** פון דער שטאט וואס איז נידח געווארן, און די מודחים דארפן זיין מינימום **מאה** מענטשן, און מאקסימום **ביז רובו של**

שבט — אבער נישט רובו של שבט אליין. **"ולא כפר קטן"** — נישט א קליין דארף, **"ולא כרך גדול"** — נישט א גרויסע שטאט. **כל פחות ממאה איז א כפר.** א **כרך גדול** איז ווען עס וואוינט דארט רוב פון א שבט. **אם הדיחו רובו של שבט — נדונין כיחידים.**

פשט

דער מינימום פאר עיר הנדחת איז הונדערט מענטשן, און דער מאקסימום איז ביז (אבער נישט אריינגערעכנט) רוב פון א שבט. א פלאץ מיט וויניגער ווי הונדערט הייסט א כפר קטן, א פלאץ מיט רוב פון א שבט הייסט א כרך גדול — ביידע קענען נישט ווערן עיר הנדחת. ווען רוב פון א שבט איז נידח געווארן, ווערן זיי נישט פריי געלאזט, נאר כל אחד נדון כיחיד.

חידושים און הסברות

[חידוש — דער מקור פאר "ולא ימחה שבט מישראל":] דער לימיט פון רובו של שבט ווערט געלערנט פון דעם לשון "ולא ימחה" — מ'זאל נישט אויסמעקן א שבט פון ישראל. עס ווערט אויך פארגליכן מיט דעם לשון ביי **יבום** וואו עס שטייט "ולא ימחה שמו מישראל". דער מסקנא איז אז **לכאורה איז עס א גזירת הכתוב.**

[חידוש — מעשה פילגש בגבעה:] ביי **פילגש בגבעה** איז געווען א מין עיר הנדחת — נישט פאר עבודה זרה, אבער א סארט עיר הנדחת.

[חידוש — דער חשבון פון "מאה":] אויב מאה דארף זיין דער **רוב**, דארף דאך די שטאט האבן כמעט צוויי הונדערט מענטשן? דער תירוץ: **מאה קען זיין די גאנצע שטאט אויך** — עס קען זיין אז **כולה של עיר** איז נידח געווארן, נישט נאר רוב. דער דין פון **רוב** איז נאר **לגבי שבט** (מ'טאר נישט הרג'ענען רוב פון א שבט), אבער **לגבי די שטאט** קען עס זיין אפילו די גאנצע שטאט.

[חידוש — פארגלייך מיט מגילה:] ביי **מגילה** איז אויך דא א חילוק צווישן כפר און עיר, אבער דארט איז דער קריטעריום **עשרה בטלנים**, בעת דא ביי עיר הנדחת איז דער קריטעריום **הונדערט מענטשן.**

[חידוש — א סברא פארוואס כפר קטן ווערט נישט עיר הנדחת:] א קליין שטעטל וואס דינט עבודה זרה איז **נישט קיין מרידה במלכות שמים** — עס איז נישט קיין אויפשטאנד וואס פאדערט א מלחמה'דיגע תגובה. און **רובו של שבט** איז שוין **צו גרויס א מרידה** — עס ווערט שוין א "סיוויל וואר" — און מ'קען נישט אזוי דן זיין. אבער עס קען אויך זיין א פשוטע גזירת הכתוב אן א סברא.

הלכה — ווער דארף מדיח זיין: תנאים פון די מדיחים

דער רמב"ם: עיר הנדחת ווערט נאר ווען **צוויי מענער** (מינימום) האבן מדיח געווען. אבער אויב **נשים אדער קטנים** האבן מדיח געווען, אדער א **יחיד** האט מדיח געווען, אדער נאר א **מיעוט** פון דער שטאט איז הודח געווארן, אדער זיי זענען **הודחו מאליהן** (פון זיך אליין אן א מדיח), אדער **אנשים מחוץ לה** (פון אויסערהאלב דער שטאט) האבן מדיח געווען — אין אלע דאזיגע פאלן איז **נישט דא קיין דין עיר הנדחת**, נאר **הרי הם כיחידים שעבדו עבודה זרה — סוקלין כל מי שעבד**, און **ממונם הולך ליורשיהם.**

פשט

ווען עס פעלט איינער פון די תנאים פון עיר הנדחת, באקומט יעדער עובד עבודה זרה דעם רעגולערן דין פון סקילה אלס יחיד, מיט אלע דינים פון מיתת בית דין (עדים און התראה). אויך דער דין פון ממון איז אנדערש: ביי עיר הנדחת ווערט דער ממון פארברענט, אבער ביי יחידים גייט דער ממון צו די יורשים.

חידושים און הסברות

[חידוש — פרויען און קטנים אלס מדיחים:] אפילו קטנים און פרויען קענען פאקטיש פירן א באוועגונג — דער ביישפיל פון **זשאן ד'ארק** (די פרוי וואס האט געפירט די מלחמה אין פראנקרייך), און דער ביישפיל פון **"דער קינד וואס שרייט אז דער מלך איז נאקעט"** — אבער פון דין'ס וועגן איז עס נישט עיר הנדחת.

[חידוש — "הודחו מאליהן" — אן א פארמעלן מדיח:] דאס איז אן אינטערעסאנטע קאטעגאריע — מענטשן האבן זיך פון זיך אליין טועה געווען. לכאורה מוז אויך דא זיין איינער וואס האט זיי געלערנט פאלשע פשטים, אבער ער האט נישט געהאט דעם פארמעלן דין מסית ומדיח — ער האט נישט אפערירט אויף דעם אופן וואס דער רמב"ם וועט שפעטער באשרייבן ווי א מדיח ארבעט.

[חידוש — שייכות צו "אותו האיש":] **אותו האיש** (ישו) האט אפשר געהאט א דין פון **מסית ומדיח**, אבער מ'זעט נישט אז עס איז געווען א דין **עיר הנדחת** דארטן. אפשר דערפאר רופט מען אים "אותו האיש" — ווייל ער איז געווען א **יחיד** מדיח, און ביי א יחיד איז נישט דא קיין דין עיר הנדחת.

[חידוש — דער פראצעס פון הדחה:] דער פראצעס פון הדחה איז א "סליפערי סלאופ" — איינער הויבט אן, ער איז מדיח א צווייטן, דער צווייטער איז מדיח א דריטן, אד"ג. דער רמב"ם וועט שפעטער אין די הלכות מער מסביר זיין וויאזוי א מדיח אפערירט.

הלכה — לשון רבים און ספעציפישע עבודות פון די מדיחים

דער רמב"ם: די מדיחים דארפן זאגן **"נלך ונעבוד"** — אין לשון רבים. **"והם שמעו ועבדוה דרך עבודתה או אחת מארבע עבודות או שקיבלוהו עליהם לאלוה."**

פשט

די מדיחים דארפן רעדן אין לשון רבים — "לאמיר גיין", "נלך ונעבוד" — ווייל אזוי שטייט אין פסוק. זיי דארפן אויפרייצן צו ספעציפישע עבודות וואס זענען חייב מיתה — די עיקר עבודות פון עבודה זרה: **זובח, מקטר, מנסך, משתחוה, אדער מקבלו עליו באלוה.**

חידושים און הסברות

[חידוש — דער מדיח דארף זיין "באשיידן":] דער מדיח דארף זיין "האמבל" (באשיידן), ווייל אויב ער איז א בעל גאווה, וועט דער עולם אים נישט נאכגיין.

[חידוש — סתם "לאמיר ווערן גוים" איז נישט גענוג:] אויב דער מדיח זאגט סתם "לאמיר ווערן גוים" אן א קלארע עבודה זרה — נאר א שטיקל התרשלות אדער גויאישקייט — איז דאס **נישט דין עיר הנדחת.** עס מוז זיין א קלארע עבודה זרה, ממש "נלך ונעבוד".

[חידוש — דער מדיח מוז זיין "פארט פון דער באוועגונג":] דער מדיח אליינס דארף נישט דינען עבודה זרה (ער איז נסקל אפילו ער האט אליינס נישט געדינט). **אבער** — ער דארף זיך מאכן אז ער וויל דינען, ער מוז זיין א טייל פון דער גרופע. אפילו ער דרייט זיך אין סוף ארויס, מוז ער זיין א טייל פון דער באוועגונג.

[חידוש — שייכות צום ערשטן פרק:] ווען עס וואלט געווען א מעשה מדיח ווי אין ערשטן פרק, וואו מ'מאכט נאר א קליינע טעות (למשל, דער אייבערשטער וויל מ'זאל מכבד זיין די כוכבים), וואלט דאס **לכאורה נישט געהאט קיין דין עיר הנדחת.** מ'דארף גיין ביז צום סוף — ממש עבודה זרה. **אבער** — אויב איינער זאגט פשוט "נלך ונעבוד" אן קיין כל מיני טעמים, נאר מיט א חשבון, איז ער נאך אלץ א מסית ומדיח.

הלכה — עיר הנדחת ווערט נאר גע'דן'ט דורך בית דין הגדול של שבעים ואחד

דער רמב"ם: "אין דנין עיר הנדחת אלא בבית דין הגדול של שבעים ואחד." דער מקור: **"והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא... אל שעריך"** — פון דעם לערנט מען אז **יחידים** ווערן גע'דן'ט אין **בית דין של**

כל שער ושער (יעדע שטאָט'ס אייגענע בית דין), **אבל עיר הנדחת נהרגין בבית דין הגדול.**

פשט

געוויינליך פאר דיני נפשות איז גענוג א בית דין פון כ"ג, אבער פאר עיר הנדחת דארף מען דעם סנהדרין הגדול.

חידושים און הסברות

[חידוש — "שער" אלס סימבאל פון בית דין:] אין די אלטע שטעט איז דער **שער העיר** געווען דער סימבאל פון דער שטאָט — יעדע שטאָט מיט איר אייגענע שער האט געהאט איר אייגענע בית דין. דער פסוק "אל שעריך" מיינט דעריבער בית דין.

[חידוש — די לאגיק פון בית דין הגדול:] א שטאָט איז איין לעוועל, און דער **בית דין הגדול** איז **העכער אלע שטעט**, ממילא פאסט עס אז א דין וואס באטרעפט א גאנצע שטאָט זאל גיין צום העכסטן בית דין.

[חידוש — שייכות צו מלחמה:] דער רמב"ם נעמט אן אז עיר הנדחת האט **מלחמה'דיגע עלעמענטן**, וואס שטימט אויך מיט דעם אז מלחמה דארף אויך בית דין הגדול.

הלכה — ערי המקלט ווערן נישט עיר הנדחת

דער רמב"ם: "אחת מערי המקלט אינה נעשית עיר הנדחת", ווייל עס שטייט **"באחת שעריך"** — "שעריך" מיינט שטעט וואס באלאנגען פאר דעם שבט, אבער **ערי המקלט באלאנגען נישט פאר א שבט**, נאר זיי זענען שטעט וואס די שבטים האבן **אוועקגעגעבן פאר כלל ישראל.**

פשט

ערי המקלט קענען נישט ווערן עיר הנדחת ווייל זיי זענען נישט "שעריך" — נישט דיינע שטעט.

חידושים און הסברות

[חידוש — מחלוקת רמב"ם און ראב"ד:] דער **ראב"ד** קריגט זיך און זאגט אז ערי המקלט זענען **יא** אמאל געווען באלאנגט פאר די שבטים — די שבטים האבן זיי **ירש'נט** און **נאכדעם** אוועקגעגעבן פאר ערי המקלט. ממילא הייסט עס יא "שעריך". דער **רמב"ם** אבער דיינט אז **"שעריך" מיינט וואס איז יעצט דיינס** — און ווייל ערי המקלט זענען למעשה אוועקגעגעבן, זענען זיי נישט מער "שעריך", אפילו זיי האבן עס אמאל גע'ירש'נט.

הלכה — ירושלים ווערט נישט עיר הנדחת

דער רמב"ם: "ולא ירושלים נעשית עיר הנדחת, שלא נתחלקה לשבטים." ירושלים באלאנגט פאר **כלל ישראל**, נישט פאר א ספעציפישן שבט.

פשט

ירושלים קען נישט ווערן עיר הנדחת ווייל זי איז קיינמאל נישט נתחלק געווארן צו שבטים.

חידושים און הסברות

[חידוש — דער ראב"ד איז מודה ביי ירושלים:] אפילו דער ראב"ד וואס קריגט זיך ביי ערי המקלט, **איז מודה** אז ירושלים קען נישט ווערן עיר הנדחת, ווייל ירושלים איז **קיינמאל נישט נתחלק געווארן** צו שבטים.

[חידוש — דער חילוק צווישן ערי מקלט און ירושלים לויט דעם רמב"ם:] דער רמב"ם האט **נישט** געזאגט ביי ערי מקלט דעם לשון "לא נתחלקו" — ווייל ערי מקלט **זענען יא** נתחלק געווארן (און נאכדעם אוועקגעגעבן). דער רמב"ם'ס סברא ביי ערי מקלט איז אנדערש — עס גייט אין דעם **כינוי "שעריך"**, וואס מיינט וואס איז **יעצט דיינס.**

הלכה — עיר הנדחת ביים ספר (גרעניץ) פון ארץ ישראל

דער רמב"ם: "ואין עושין עיר הנדחת בספר" — א שטאָט וואס איז ביי דער גרעניץ פון ארץ ישראל קען מען נישט מאכן עיר הנדחת, **"כדי שלא יכנסו גוים ויחריבו את ארץ ישראל"** — ווייל אויב מ'פארברענט א שטאָט ביים גרעניץ, וועלן גוים אריינקומען פון דער אנדערער זייט און חרוב מאכן ארץ ישראל.

פשט

א גרעניץ-שטאָט קען נישט ווערן עיר הנדחת מצד סטראטעגישע חשבונות.

חידושים און הסברות

[חידוש — ראיה אז עיר הנדחת האט מלחמה'דיגע עלעמענטן:] ביי א רעגולערע עבירה (ווי חילול שבת) נעמט מען **נישט קיין פאליטישע/סטראטעגישע חשבונות** — מ'הרג'עט דעם עובר און מ'קוקט נישט אויף קאנסעקווענצן. אבער דא ביי עיר הנדחת **נעמט מען יא אין באטראכט** סטראטעגישע חשבונות — וואס באווייזט אז עס איז א **מלחמה'דיגע דין**, נישט בלויז א דיני נפשות דין.

[חידוש — פארגלייך מיט שבת ביים גרעניץ:] אפילו ביי **שבת** איז דא א דין אז ביים גרעניץ מעג מען מחלל שבת זיין ווען גוים קומען — אבער דארט איז עס **פיקוח נפש.** דא ביי עיר הנדחת איז עס **נישט פיקוח נפש** אין דעם זעלבן זין — עס איז מער א ענין פון **בנין הארץ** און באשיצונג פון ארץ ישראל אלס א כלל.

[חידוש — ווער באשיצט ארץ ישראל?] מיט א שטיקל איראניע: קומט אויס אז **עובדי עבודה זרה** זענען די באשיצער פון ארץ ישראל ביים גרעניץ! מ'לאזט זיי דארט ווייל מ'דארף די שטאָט. **"עבדי הם ולא עבדים לעבדים"** — אפילו שקצים, זענען זיי **אונזערע** שקצים.

[חידוש — אפשר גייט עס נישט אויף די מענטשן נאר אויף דעם שטח:] אפשר איז דער ענין נישט צו באשיצן די **מענטשן** (עובדי ע"ז), נאר צו באשיצן דעם **שטח** — מ'זאל נישט האבן א חרוב'ע שטאָט. דער מקור: די תורה זאגט **"פן תרבה עליך חית השדה"** — אויב מ'פארטרייבט צו שנעל, ווערט דער שטח חרוב. א חרוב'ע שטאָט ווערט א חורבן פאר די גאנצע געגנט.

[Digression: עס ווערט אנגעמערקט אז היינט צוטאג זעט מען אויך ווי וויכטיג די מענטשן זענען וואס וואוינען ביי די גרעניץ.]

[Digression: דער ענין פון מסית ומדיח האט א פראקטישע רלוואנץ — אין **תפיסות** (געפענגענישן) ווערן מענטשן וואלנעראבל, זוכן ספיריטואליטי, און אסאך ווערן בעלי תשובה, אבער עס איז אויך דא מענטשן וואס גייען נאך קאלטס און אנדערע באוועגונגען.]

הלכה — מ'טאר נישט מאכן דריי עיר הנדחת

דער רמב"ם: "ואין עושין שלש עיירות נדחות." "ואם בנו אותה, הרי היא ככל הערים."

פשט

מ'טאר נישט מאכן דריי שטעט עיר הנדחת, ווייל עס וועט ווערן א "קרחת" — א לאך אין ארץ ישראל.

חידושים און הסברות

[חידוש — מחלוקת וועגן דעם טעם:] **איין מהלך** איז אז דער טעם איז ווייל עס מאכט א "לאך" אין ארץ ישראל — א גרויסע חורבן פון א גאנצע שטח. לויט דעם מהלך, אויב די דריי שטעט זענען **נישט איינס לעבן דעם אנדערן** (למשל, איינע אין יהודה און איינע אין גליל), קען מען יא געבן א דין עיר הנדחת אויף יעדע באזונדער.

דער צווייטער מהלך האלט אז דער דין פון שלוש עיירות נדחות איז **א פרינציפיעלער דין:** א בית דין קען נישט מאכן דין עיר הנדחת אויף דריי שטעט — "ס'איז טו מאטש, מען הרג'עט נישט אזוי פיל אידן." אפילו אויב איינע איז אין יהודה און איינע אין גליל, מאכט קיין חילוק נישט. **"בת אחת"**

מיינט אין איין צייט — מ'קען נישט מאכן דריי עיר הנדחת אפילו אסאך יארן אויסאײנאנדער. אבער ווען עס איז צוויי באזונדערע מדינות (ווי יהודה און גליל), איז עס גענוג ווייט אז עס ווערט באטראכט אלס צוויי באזונדערע מדינות.

הלכה — סדר עשיית העונש: דרישה וחקירה, שיקן תלמידי חכמים, מלחמה

דער רמב"ם: "וכיצד דין עיר הנדחת? בית דין הגדול שולחים ודורשים וחוקרים עד שידעו בראיה ברורה שהודחה כל העיר או רובה וחזרו לעבודה זרה. אחר כך שולחים להם שני תלמידי חכמים להזהיר אותם ולהחזירם. אם חזרו ועשו תשובה — מוטב. ואם עמדו בטפשותם — מצווין לכל ישראל לעלות עליהם לצבא, וצרים עליהם ועורכים עמהם מלחמה עד שתבקע העיר."

פשט

דער סדר איז: (1) בית דין הגדול (שבעים ואחד) שיקט שליחים וואס מאכן א גרינטליכע דרישה וחקירה; (2) מ'שיקט צוויי תלמידי חכמים זיי צו ווארענען און צוריקברענגען; (3) אויב זיי טוען תשובה — גוט; (4) אויב נישט — כלל ישראל גייט ארויף ווי א צבא, באלאגערט די שטאט, און פירט מלחמה ביז מ'צוברעכט די חומה.

חידושים און הסברות

[חידוש — דרישה וחקירה מער ווי געווענליכע עדות:] דער רמב"ם'ס לשון "דורשים וחוקרים... עד שידעו בראיה ברורה" ווייזט אז **ס'איז מער ווי געווענליכע עדות**. בית דין שיקט "אינספעקטארס" וואס מאכן אן ערנסטע אונטערזוכונג. פראקטיש: ווען אזא זאך הייבט זיך אן, קומען אלע מיני שמועות — "האסט נישט קיין השגה וואס טוט זיך אפ ביי יענע חסידות" — אבער שמועות זענען נישט גענוג. מ'דארף א ראיה ברורה.

[חידוש — "חזרו לעבודה זרה" — באדייטונג פון "חזרו":] דער לשון "חזרו לעבודה זרה" רופט זיך אן אויף "תחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו" — אידן זענען אמאל געווען עובדי עבודה זרה, און יעצט זענען זיי "חוזר" צוריק. **מער ווי דאס:** "חזרו" מיינט אז **די שטאט בתור שטאט** איז געווארן א "קאנווערטעד" שטאט פאר עבודה זרה — נישט סתם אז א באנטש מענטשן דינען יעדער באזונדער עבודה זרה, נאר אז **די שטאט אלס גאנצעס** האט זיך איבערגעגעבן צו עבודה זרה. דאס איז דער חילוק צווישן יחידים וואס דינען עבודה זרה און עיר הנדחת.

[חידוש — צוויי תלמידי חכמים: נישט התראה נאר קריאה לשלום:] דער **ראב"ד** פרעגט: "טוב הדבר שתועיל להם תשובה, אבל לא מצינו תשובה מועלת אחר התראה ומעשה" — וויאזוי קען העלפן תשובה ווען ס'איז שוין געווען התראה און מעשה?

ערשטער תירוץ (געוויסע מפרשים): ביי עיר הנדחת איז **געווענליך נישט דא קיין פארמאלע התראה** אויף יעדן יחיד. ווען א רוב שטאט ווערט "עקסייטעד" פאר עפעס, איז נישט דא קיין פערזענליכע התראה. די צוויי תלמידי חכמים **זענען** די התראה, און אויב מ'פאלגט נאכדעם נישט, ערשט דעמאלטס גייט מען ווייטער.

דער ראב"ד'ס פראבלעם מיט דעם: אין געוויסע נוסחאות פון דעם רמב"ם שטייט אז בית דין דארפן זיך מחקר זיין אז ס'איז **שוין געווען** א התראה פריער, פאר די דרישה וחקירה. אויב אזוי, וואס העלפט א **צווייטע** התראה?

דער עיקר חידוש: דאס איז **נישט א דין התראה כלל, נאר א דין קריאה לשלום.** ווייל דער רמב"ם באשרייבט דעם גאנצן פראצעס מיט לשונות פון **מלחמה** — "מצווין לכל ישראל לעלות עליהם **לצבא**, וצרים עליהם ועורכים עמהם **מלחמה** עד שתבקע העיר." אזוי ווי ביי יעדע מלחמה איז דא א דין "וקראת אליה לשלום" (דער רמב"ם זאגט אז אפילו ביי עמלק איז דא קריאה לשלום), אזוי אויך ביי עיר הנדחת — די ספעציפישע קריאה לשלום איז דאס שיקן פון תלמידי חכמים מחזירים אותם בתשובה.

שאלה אויף דעם חידוש: איז דער לשון "לצבא" דער רמב"ם'ס **אייגענער חידוש**, אדער שטייט עס שוין אין די גמרא? ווייל **אין די גמרא מיט רש"י און מפרשי רש"י סאונדט עס ווי א בית דין-פראצעדור, נישט ווי א מלחמה.** דער רמב"ם האט דאס אריינגעלייגט.

[חידוש — מקור פון ספר יהושע:] פון **מקורות וציונים פון פרענקל**, בשם **ר' חיים קניבסקי**, ווערט געברענגט א מקור פון **ספר יהושע**: ווען אנשי גד וראובן האבן געמאכט א באזונדער מזבח אין עבר הירדן, האט כלל ישראל (יהושע) געשיקט **פנחס הכהן מיט צען נשיאים פון צען שבטים** זיי צו ווארענען — "וואס גייט פאר מיט ענק? פארוואס זענט איר מורד אין כלל ישראל?" דאס איז ממש ווי א **קריאה לשלום** פאר א מלחמה. דער **רמב"ם אליינס ברענגט דעם מקור אין מורה נבוכים.**

דאס איז דער ענטפער אויף דעם ראב"ד: דער ראב"ד פרעגט אז תשובה העלפט נישט נאך התראה ומעשה. דער ענטפער איז אז **עיר הנדחת האט א דין מלחמה**, און ביי מלחמה איז דא א **קריאה לשלום** וואס איז א באזונדערער דין — נישט א געווענליכע התראה. דער אמת'ער טעם פארוואס מ'גייט אין מלחמה איז נישט ווייל ס'איז געווען א קריאה לשלום, נאר פארקערט: ווייל ס'איז א דין מלחמה, דערפאר מוז זיין א קריאה לשלום.

[חידוש — א טיפערע הסברה וועגן התראה און תשובה:] וואו שטייט אין דער תורה בכלל אז מ'דארף מאכן אן **התראה**? דער **עיקר יסוד** פון התראה איז — **התראה איז א דין אין תשובה.** התראה מיינט: איך געב דיר אן אפארטוניטי תשובה צו טון. מ'לערנט דאס פון **יחזקאל** און די נביאים — ווי די נביאים מאכן אן התראה. התראה דארף זיין **תועלת מועיל** — אן אופן וואס קען גורם זיין יענעם צו חוזר בתשובה זיין. דערפאר איז דער ראב"ד'ס קשיא נישט אזוי שטארק: צו זאגן אז תשובה ארבעט נישט נאך התראה, איז אזוי ווי צו זאגן אז תשובה ארבעט נישט נאכ'ן טרייען תשובה צו טון — אזוי ווי **"מי שאמר אעבור ואשוב"**. דער גאנצער ציל פון התראה איז דאך תשובה.

[חידוש — דער דין פון מלמד זכות:] דער דין פון **מלמד זכות ביז די לעצטע רגע** איז אויך פארבונדן מיט דעם — די מלמד זכות מיינט אז מ'האט אים נישט עכט געגעבן א טשענס, די התראה איז נישט געווען אן עכטע התראה אז ער זאל קענען תשובה טון.

[חידוש — דער לשון "תחילה":] דער רמב"ם'ס לשון אז מ'זאל **"תחילה"** שיקן תלמידי חכמים — עס איז כמעט א מין **חסידות**, א "טובה דבורה של תורה מצווה". דער רמב"ם פסק'נט אז מ'זאל **אנהייבן** מיט דעם שטאפל פון תשובה.

[חידוש — תשובה אין בית דין של מטה:] פון דא זעט מען א **קלארער מקור** אז תשובה **יא** העלפט אין **בית דין של מטה**, קעגן אסאך אחרונים וואס שטאמען פון א גמרא וואס זאגט אז תשובה העלפט נישט אין בית דין של מטה.

[חידוש — פארוואס דווקא תלמידי חכמים:] (1) ווייל זיי זענען **חכמים** וואס קענען איבערקלערן די מסיתים ומדיחים. (2) ווייל עס איז א **פאליטיש שווערע זאך** — מ'דארף אריינגיין אין א שטאט וואס איז אפשר פארמאכט, און מ'דארף טרעפן א וועג וויאזוי צו רעדן צו די עולם. זיי זענען **דיפלאמאטן**, און דיפלאמאטן דארפן זיין קלוגע אידן. (3) מ'דארף נאך חכמים **אויסער** דעם בית דין — תלמידי חכמים מיינט אז מ'שיקט נאך חכמים, תלמידים וואס גייען לערנען הלכות און רעדן עס אויס מיט די מענטשן.

[חידוש — עיר הנדחת איז בעיקר א סיוויל וואר:] עיר הנדחת איז **בעיסיקלי א סיוויל וואר** — א גרויסע סכנה, נישט קיין פשוט'ע זאך צו מאכן. דער רמב"ם ברענגט די הלכות דא בעיקר ווייל ער וויל מסביר זיין אז **עבודה זרה איז נישט נאר א פרטיות'דיגע זאך** — עבודה זרה קען זיין א **כללות'דיגע זאך**, אן אנדערע סארט דין.

[Digression: עמלק און קריאה לשלום — דער רמב"ם זאגט אז מ'דארף זיך פארהאנדלען אפילו מיט **עמלק**. אפילו ביי עמלק עקזיסטירן **דינים פון מלחמה** ווי קריאה לשלום.]

הלכה — אויפשטעלן בתי דינים, עדים און התראה אויף יעדן מענטש

דער רמב"ם: מ'שטעלט אויף פארשידענע בתי דינים, און מ'ברענגט צווויי עדים אויף יעדן מענטש אז ער האט געדינט עבודה זרה נאכדעם וואס מ'האט אים געווארנט. **אם נצטרפו כל העובדים ואינם אלא מיעוט** — דן'ט מען זיי ווי **יחידים** בסקילה, **ושאר העיר ניצול. אם נצטרפו רוב — מעלין אותן לבית דין הגדול.**

פשט

נאכדעם וואס די תלמידי חכמים האבן נישט מצליח געווען מחזיר בתשובה צו זיין, שטעלט מען אויף בתי דינים וואס דן'ען יעדן מענטש באזונדער. מ'ברענגט צוויי עדים אויף יעדן איינעם, מ'שרייבט אים אפ, און מ'מאכט א ליסט. אויב אלע עובדים צוזאם זענען א מיעוט — דן'ט מען זיי אלס יחידים בסקילה. אויב זיי זענען רוב — ברענגט מען זיי צום בית דין הגדול.

חידושים און סברות

[חידוש — פון דא האט דער ראב"ד געזען אז ס'איז געווען ממש התראה:] דער ראב"ד'ס קשיא שטאמט פון דא — ער זעט אז מ'רעדט פון עדים והתראה אויף יעדן איינעם, און דערפאר וואונדערט ער זיך וואס העלפט די מחזירים בתשובה זיין. אבער ווי דערקלערט, די התראה איז אליין א דין אין תשובה.

[חידוש — ביי עיר הנדחת אליינס איז לכאורה נישט דא דער געוועגליכע דין פון התראה:] "איבן אויף זעט אויס אז ביי עיר הנדחת איז אפילו נישט קיין דין התראה אין די געוועגליכע זין." דאס איז א חילוק צווישן דין עיר הנדחת און דין יחיד.

הלכה — דין הריגה: סייף פאר אנשי עיר הנדחת, סקילה פאר מדיחים

דער רמב"ם: "וגומרין שם דינם, והורגין כל אלו שעבדו בסייף... מכין את כל נפש אדם אשר בה לפי חרב." **"בין שהודחה כולה בין שה

ודחה רובה, סוקלין את מדיחיה" — **די מסיתים ומדיחים באקומען סקילה**, נישט סייף.

פשט

דער בית דין הגדול פסק'נט, און מ'הרג'עט אלע עובדי עבודה זרה מיט **סייף** (שווערד), נישט סקילה ווי ביי א יחיד. די מדיחים אבער באקומען א **חמורה'רע מיתה** — סקילה. אויסער די עובדים אליין, הרג'עט מען אויך **נשים וטף של העובדים** (די ווייבער און קינדער פון די עובדי עבודה זרה).

חידושים און סברות

[חידוש — אומשולדיגע מענטשן:] ביי עיר הנדחת הרג'עט מען אויך מענטשן וואס האבן אליין נישט געדינט (ווי קינדער). דער ענטפער איז אז דער בית דין איז **זייער קערפול** מיט ארויסגעבן אזא פסק, און דער אופי איז ווי א **מלחמה** — ביי מלחמה זענען דא אזעלכע דינים.

[חידוש — מחלוקת תנאים וועגן קינדער:] עס איז געווען **תנאים וואס זאגן אז מ'הרג'עט נישט די קינדער** אפילו. דער רמב"ם גייט **לחומרא** — ער הרג'עט די נשים וטף של העובדים.

[חידוש — דער רמ"ץ (רש"ש משאנץ):] ער זאגט אז וואס דער רמב"ם זאגט **"מכין נשים של עובדים"** מיינט ער נאר **די נשים שהדיחו אותם** — די ווייבער וואס האבן זיי אנגערעדט צו דינען עבודה זרה. אבער **צדקניות** — פרומע ווייבער וואס האבן נישט מסכים געווען — ווערן נישט געהרג'עט. דאס שטאמט פון דער **גמרא** וואס פרעגט: וואס טוט מען מיט נשים צדקניות אין עיר הנדחת?

[חידוש — דער רמב"ם הרג'עט קיינמאל נישט א מענטש וואס האט נישט געדינט עבודה זרה:] נאר די שטיב (משפחה) פון די עובדים. **אשה** קען דאך אליין זיין אן עובדת עבודה זרה, אבער **קטנים** — דאס איז דער חידוש, ווייל קטנים קענען נישט זיין עובדים.

הלכה — שלל: צוזאמנעמען אין רחוב

דער רמב"ם: "ומקבצין את כל שללה אל תוך רחובה" — מ'נעמט צוזאם אלע פארמעגן פון דער שטאט אין דער רחוב. **"אם אין לה רחוב"** — אויב זי האט נישט קיין הויפט-גאס, **מאכט מען איר איינע. "הוי רחוב החוצה לה, בונים חומה חוצה לה עד שיכניסנה לתוכה"** — אויב די רחוב איז אינדרויסן פון דער שטאט, בויט מען א וואנט ארום אזוי אז זי זאל זיין **אינעווייניג** פון דער שטאט.

פשט

דער פסוק זאגט "אל תוך רחובה" — מ'דארף פארברענען אין דער רחוב, און די רחוב מוז זיין אינעווייניג אין דער שטאט. "רחוב" מיינט לכאורה דעם "שוק" — דער הויפט-פלאץ וואו מענטשן דרייען זיך, דער צענטראלער עפנטלעכער פלאץ.

הלכה — הריגה פון כל נפש חיה (בהמות) און שריפה

דער רמב"ם: "והורגין כל נפש חיה אשר בה" — מ'הרג'עט אלע לעבעדיגע באשעפענישן אין דער שטאט. **"כל שללה עם המדינה באש"** — מ'פארברענט אלעס. די שריפה איז א **מצוות עשה** — **"ושרפת באש את העיר ואת כל שללה".**

פשט

מ'שעכט די בהמות ערשט (הרג), און נאכדעם פארברענט מען. "את העיר" מיינט לכאורה אלע לעבעדיגע, "ואת כל שללה" מיינט די רכוש.

חידושים און סברות

[חידוש — פארגלייך צו ביעור חמץ:] אזוווי מ'פארברענט חמץ, אזוי פארברענט מען די עבודה זרה. ביידע האבן א דין שריפה, און ביידע זענען "בלב" — חמץ שבלב (דער חמץ וואס איז אין הארצן, דער יצר הרע) און עבודה זרה וואס איז אויך א ענין פון הארץ.

הלכה — נכסי צדיקים שבתוכה

דער רמב"ם: "נכסי צדיקים שבתוכה" — דער ממון פון די "צדיקים" אין דער שטאט ווערט אויך פארברענט. **"הואיל וישבו שם ממונם אבד."**

פשט

"צדיקים" מיינט נישט דווקא מענטשן אויף דער מדריגה פון צדיקים. עס מיינט **"שאר יושבי העיר שלא הודחו"** — די וואס זענען נישט נאכגעגאנגען נאך דעם מסית ומדיח. זיי הייסן "צדיקים בדיניהם" — צדיקים אין פארגלייך צו די רשעים. זייער גוף ווערט געראטעוועט, אבער זייער ממון ווערט פארברענט אלס חלק פון שלל העיר.

חידושים און סברות

[חידוש — ראיה פון אברהם אבינו ביי סדום:] "יש חמישים צדיקים בתוך העיר" — אויך דארטן מיינט "צדיקים" נישט מענטשן אויף דער העכסטער מדריגה, נאר "די קלוגע אידן וואס נארן זיך נישט נאך" די רשעים. צדיקים בדיניהם. אויך "ובשער ישבו לוט" — לוט'ס נכסים זענען אויך נשרף געווארן בכלל שללה.

[חידוש — דער טעם פארוואס זייער ממון גייט פארלוירן:] דאס איז פארבונדן מיט דעם פרינציפ **"אוי לרשע אוי לשכנו"**. פארוואס זענען זיי אהינגעגאנגען וואוינען? ווייל דארטן איז געווען א גרויסער יישוב — זיי זענען געגאנגען פאר פרנסה/געלט. דאס שטימט מיט דעם וואס דער רמב"ם האט פריער געלערנט אז מ'טאר נישט וואוינען מיט רשעים. פארוואס איז ער

נישט אוועקגעגאנגען אין א מדבר? ווייל ער דארף זיין א נארמאלער מענטש מיט א פרנסה. איז דא א קנס אויף דעם.

[חידוש — לוט אלס ביישפיל:] אברהם האט געראטעוועט לוט'ס געלט די ערשטע מאל (פון די מלכים), אבער ווען עס איז געקומען צו דער חורבן סדום (וואס איז כעין עיר הנדחת), האט מען נאר געראטעוועט לוט'ס גוף, נישט זיין ממון.

הלכה — הנאה פון שלל עיר הנדחת

דער רמב"ם: "וכל הנהנה ממנו בחלצו לוקה אחת, שנאמר ולא ידבק בידך מאומה מן החרם."

פשט

איינער וואס נעמט הנאה פון דעם שלל פון עיר הנדחת באקומט איין מלקות.

חידושים און הסברות

[חידוש — "אחת" — נאר איין מלקות:] אין פרק ז' ברענגט דער רמב"ם אז הנאה פון עבודה זרה אליינס (נישט עיר הנדחת) איז "לוקה שתים" — צוויי לאוין. אבער ביי עיר הנדחת איז נאר איין לאו — "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם".

הלכה — ייאוש: כל המחזיק מנכסיהם זוכה בהם

דער רמב"ם: ווען עס איז שוין געווען גמר דין אויף א שטאט אלס עיר הנדחת, און איינער האט געכאפט נכסים פון דער שטאט, און שפעטער שטעלט זיך ארויס אז די שטאט איז נישט קיין עיר הנדחת — דער וואס האט עס געכאפט האט זוכה געווען. **"שכל אחד ואחד כבר הפקיר ממונו בשעת גמר דין."**

פשט

דאס איז נישט א דין אין עבודה זרה, נאר א דין אין **ייאוש/הפקר/אבידה.** ביי גמר דין האט זיך יעדער ��יינער מייאש געווען פון זיין ממון, ממילא איז עס געווארן הפקר, און דער וואס האט עס גענומען איז זוכה געווען.

חידושים און הסברות

[קשיא:] דער מענטש וואס וואוינט אין דער שטאט ווייסט דאך אז ער איז אומשולדיג — ער פילט אז ער איז א צדיק. פארוואס זאל ער זיך מייאש זיין?

[חידוש — תירוץ פון דעם ערוך לנר (מגמרא כריתות):] פארקערט! דער מענטש איז מפקיר זיין ממון דווקא **ווייל** ער ווייסט אז ער איז א צדיק. ער זאגט: "איך בין דאך א צדיק, די אנדערע רוב שטאט האט געזינדיגט, אבער איך בין א צדיק." אלס צדיק ווייסט ער אז זיין ממון גייט פארלוירן (ווי דער דין פון נכסי צדיקים שבתוכה), און ער איז מפקיר זיין חפצים "על דעת" אז ער איז א צדיק וואס נעבעך פארלירט זיין געלט. אויב ער וואלט געמיינט אז ער איז שולדיג, וואלט ער זיך נישט מייאש געווען, ווייל מ'האט דאך נאך נישט גע'פסק'נט.

[נאך א הסבר:] מסתמא, אויב מ'וויל "חסיד'יש" זאגן, איז עפעס געווען "פישי" (פארדעכטיג) אין דער שטאט — ס'קומט זיך זיי נישט זייער געלט. מ'האלט שוין נאך דעם וואס מ'האט געשיקט שליחים זיי מחזיר בתשובה זיין. ס'קען אפילו זיין אז זיי האבן טאקע געדינט עבודה זרה, נאר ס'איז נישט געווען צוויי כשר'ע עדים.

הלכה — "לא תבנה עוד": מ'טאר נישט צוריקבויען

דער רמב"ם: "ואינה נבנית לעולם, וכל הבונה אותה לוקה, שנאמר לא תבנה עוד." אבער **"מותר לעשותה גנות ופרדסים"** — מ'מעג מאכן גערטנער און פרוכטגערטנער. **"לא תבנה מדינה כמו שהיתה."**

פשט

די עיר הנדחת טאר קיינמאל נישט צוריקגעבויט ווערן אלס שטאט. "לא תבנה מדינה כמו שהיתה" — מ'טאר נישט צוריקמאכן א שטאט ווי זי איז געווען. אבער גנות ופרדסים איז מותר.

חידושים און הסברות

[חידוש — "לעולם" מיינט ממש אייביג:] "לעולם" ניצט זיך נישט אויף איין מענטש — ס'איז א דין אויף דעם פלאץ, נישט אויף א פערזאן. דאס איז אנדערש פון "לא יבוא בקהל ה'" ביי עמוני ומואבי, וואו מ'זאגט אז היינט איז שוין נישטא קיין עמוני ומואבי (ווייל סנחריב האט בלבל געווען די אומות). אבער א שטאט בלייבט דאך אלץ אויף איר פלאץ.

[חידוש — שאלה וועגן ספק עיר הנדחת:] אויב מ'ווייסט נישט וואו עס איז געווען א עיר הנדחת, טאר מען נישט בויען? דאס ווערט פארגליכן מיט דער **באקאנטע למדנ'ישע קשיא פון נחל איתן** — מ'זאגט אז מ'טוט נישט רייזן אין נחל איתן (וואו מ'האט געערופ'ט א עגלה ערופה), און אויב מ'זאגט "כל קבוע כמחצה על מחצה", זאל יעדע פלאץ זיין א ספק נחל איתן. **תירוץ:** מסתמא דארף בית דין שטעלן אן אריינשטיין (מאנומענט) ביי אן עיר הנדחת. אבער דאס איז נישט קיין גוטע צושטעל פאר נחל איתן, ווייל נחל איתן איז נישט אזא גרויסע פרסום — אבער אן עיר הנדחת איז א ריזיגע געשעעניש וואס מוז ווערן פארשריבן אין היסטאריע.

[חידוש — וואס מיינט "בנו אותה"?] "לא תבנה מדינה כמו שהיתה" — מ'טאר נישט צוריקמאכן א שטאט. אבער צי מ'מעג בויען קליינע הייזלעך (נישט א שטאט)? "כמו שהיתה" איז א באגרענעצונג. אויב מ'בויט א שטאט מיט א נייעם נאמען אויפן זעלבן פלאץ — צי הייסט דאס "לא תבנה עוד"?

[Digression: בית שמש און פורים — עס ווערט דערמאנט א הלכה'שע שאלה וועגן בית שמש, וואו עס זענען דא מענטשן וואס זאגן אז נעבן דארטן איז געווען א שטאט "משמות ישבו בנין", און אנדערע טענה'ן אז מ'בויט אין דעם זעלבן שטח אבער עס איז נישט די זעלבע שטאט. דאס האט א נפקא מינה פאר הלכות פורים (מוקפת חומה).]

הלכה — שיירא העוברת ממקום למקום: רייזנדע אין עיר הנדחת

דער רמב"ם: א קאראוואן וואס רייזט פון פלאץ צו פלאץ און האט געסטאפט אין אן עיר הנדחת — אויב זיי זענען אויך נאכגעגאנגען נאך די עובדי עבודה זרה: אויב זיי זענען געווען דארטן **דרייסיג טעג** (תושבי העיר), **"נהרגין בסייף וממונם אבד"** — זיי באקומען דעם דין פון עיר הנדחת. אויב זיי זענען נישט געווען דרייסיג טעג — **"בסקילה, וממונם ליורשיהם"** (דין יחיד).

פשט

דער שיעור פון דרייסיג טעג — ווי ביי אנדערע הלכות (פסח, מזוזה) — מאכט איינעם א חלק פון דער שטאט. ביז דרייסיג טעג איז מען א "גאסט" און באקומט דעם דין פון א יחיד עובד עבודה זרה.

חידושים און הסברות

[חידוש — דאפלטער חילוק:] דער חילוק צווישן דין עיר הנדחת (סייף, ממון אבד) און דין יחיד (סקילה, ממון ליורשים) איז דאפלט: סאי אין דער מיתה (סייף vs. סקילה), סאי אין דעם ממון (אבד vs. ליורשים).

הלכה — נכסים פון אנדערע שטעט מופקדין אין עיר הנדחת

דער רמב"ם: "נכסי אנשי מדינה אחרת שהיו מופקדין בתוכה" — געלט פון מענטשן פון אנדערע שטעט וואס איז געווען מופקד אין דער עיר הנדחת — **"אף על פי שקיבלו עליהם אחריות"** — אפילו די אנשי עיר הנדחת האבן מקבל געווען אחריות — **"הואיל ואינו שלהם, הרי אלו לבעליהן"** — מ'גיט עס צוריק צו די בעלים, **"שאינו שלל"**.

פשט

אפילו ווען די אנשי עיר הנדחת האבן אחריות אויף דעם פקדון (וואס ביי אנדערע הלכות, למשל חמץ, מאכט עס ווי זייערס), ביי עיר הנדחת בלייבט

עס נישט זייערס — ווייל "שלל" מיינט נאר זייער אייגענע זאכן.

חידושים און הסברות

[חידוש — "דלא שלל חברותא":] אפילו באופן וואס אחריות מאכט עס הלכתית ווי זיינס (למשל ביי חמץ שקיבל עליו אחריות), ביי עיר הנדחת איז דער דין אנדערש — ס'איז נישט "שלל" ווייל ס'איז בעצם נישט זייערס.

הלכה — נכסי הרשעים מופקדין במדינה אחרת

דער רמב"ם: נכסים פון די אנשי עיר הנדחת (רשעים) וואס זענען מופקד אינדרויסן פון דער שטאט: **"אם נתבעו יחד עמהם"** — אויב מ'האט עס צוזאמענגענומען ביים דן זיין — **"נשרפין עמהם". "ואם לאו"** — אויב עס איז געבליבן אין דער אנדערער שטאט — **"הרי אלו נתנין ליורשיהם".**

פשט

"שלל" מיינט וואו עס איז דארטן אין דער שטאט. אויב דער ממון פון די רשעים איז אינדרויסן, ווערט עס נישט אויטאמאטיש שלל — נאר אויב מ'האט עס פיזיש אריינגעברענגט.

הלכה — בהמה שחציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת; עיסה

דער רמב"ם: א בהמה וואס איז חציה של איש עיר הנדחת וחציה של איש עיר אחרת — **"הרי זו אסורה"** — די גאנצע בהמה איז אסור. אבער **עיסה** (טייג) וואס איז אין שותפות — **מותרת**, **"שיכול לחלוק עיסתו"**.

פשט

ביי א בהמה קען מען נישט צוטיילן, ווייל די כח החיים איז איינס — יעדער טראפן בלוט באלאנגט צו ביידע שותפים. ביי טייג אבער קען מען פשוט צוטיילן אין צוויי העלפטן, און דער כשר'ער חלק בלייבט מותר.

חידושים און הסברות

[חידוש — דער יסוד פון דעם חילוק:] א בהמה איז א "דבר אחד" — א לעבעדיגע זאך וואס מ'קען נישט צוטיילן אן עס צו הרג'ענען. ווען מ'שניידט א בהמה אין האלב, סורווייווט זי נישט. דעריבער איז יעדער חלק פון דער בהמה ממילא באלאנגעדיג צו ביידע שותפים, און די גאנצע בהמה ווערט אסור. א טייג אבער איז א דבר וואס מ'קען צוטיילן אן שום הפסד. **לשון הגמרא:** "שיכול לכזית בזה וכזית בזה" — ביי טייג קען מען אפטיילן כזית כזית, אבער ביי א בהמה נישט.

הלכה — בהמות של עיר הנדחת שנשחטו

דער רמב"ם: בהמות של עיר הנדחת שנשחטו — זיי זענען **אסורות בהנאה** כשאר הנשחטות שאסורות בהנאה.

פשט

געווענליך הרגעט מען די בהמות מיט'ן שווערד (בסייף), אבער אויב מ'האט שוין געשאכטן, בלייבן זיי אסור בהנאה ווי אלע אנדערע נכסים פון עיר הנדחת.

הלכה — שער הראש און פאה נכרית

דער רמב"ם: שער הראש, בין של אנשים בין של נשים שבה — **מותר בהנאה.** אבל **שער פאה נכרית** — הרי הוא בכלל שללה **ואסור.**

פשט

די נאטירלעכע האר פון די מענטשן'ס קעפ איז מותר בהנאה, ווייל ס'איז נישט "נכסים" און נישט "מענטשן" (ס'איז א חלק פון גוף וואס ווערט נהרג). אבער א פאה נכרית (א שייטל/וויג) איז א חפצא, א באזונדערער כלי, און ס'איז בכלל שללה און אסור.

חידושים און הסברות

[חידוש — דער חילוק צווישן האר און פאה נכרית:] האר וואס וואקסט אויפ'ן קאפ איז א חלק פון דעם מענטש'ס גוף — ס'איז נישט "שלל" (נכסים). אבער א פאה נכרית איז א באזונדערער חפצא, א כלי וואס מ'נוצט, און דעריבער פאלט עס אריין אין "שללה". דאס איז אויך פארבונדן מיט'ן כלל פון **"מחוסר קביצה"** — האר וואס איז נאך אויפ'ן קאפ איז נאך נישט "צוזאמגענומען" אלס שלל.

הלכה — פירות המחוברין (פירות דקלים שבה)

דער רמב"ם: פירות דקלים שבה — מותרים.

פשט

פירות וואס הענגען נאך אויף ביימער אין דער עיר הנדחת זענען מותר (נישט דווקא דקלים, נאר אלע ביימער).

חידושים און הסברות

[חידוש — מחוסר תלישה וקביצה:] דער יסוד איז אז פירות המחוברין זענען "מחוסר תלישה וקביצה ושריפה" — זיי פעלן נאך אראפגעריסן צו ווערן, צוזאמגענומען צו ווערן, און דערנאך פארברענט צו ווערן. דעריבער זענען זיי נישט בכלל "שלל" וואס מ'דארף פארברענען. דער רמב"ם נוצט דעם זעלבן כלל פון מחוסר קביצה צו מסביר זיין ביידע דינים — שער הראש און פירות המחוברין. **זאכן וואס מ'האט שוין אויסגעריסן** אבער נאך נישט צוזאמגענומען אויף איין פלאץ — דאס איז "מחוסר קביצה" און מ'דארף עס יא פארברענען.

הלכה — הקדשות שבתוכה: קדשי מזבח און קדשי בדק הבית

דער רמב"ם: קדשי מזבח — ימותו (ווייל "זבח רשעים תועבה", מ'קען עס נישט מקריב זיין). **קדשי בדק הבית — יפדו ואחר כך ישרפו, שנאמר "שללך ולא שלל שמים".**

פשט

הקדשות וואס מענטשן פון עיר הנדחת האבן מקדיש געווען:

- **קדשי מזבח** (בהמות מיט קדושת הגוף): מ'קען זיי נישט מקריב זיין ווייל "זבח רשעים תועבה", און מ'קען זיי נישט עסן ווייל זיי זענען קדשי מזבח — ממילא ימותו.

- **קדשי בדק הבית** (בהמות מיט נאר קדושת דמים): מ'לייזט זיי אויס (פדיון), און דערנאך פארברענט מען זיי.

חידושים און הסברות

[חידוש — "שלל ולא שלל שמים":] דער פסוק לערנט אז הקדשות זענען נישט בכלל "שלל" וואס מ'דארף סתם פארברענען — זיי באלאנגען צו "שמים". דעריבער קען מען ביי קדשי בדק הבית ערשט פודה זיין (אויסלייזן), כדי צו ראטעווען דעם הקדש'ס געלט, און דערנאך פארברענט מען די בהמה.

[שווערע קשיא — ווער איז פודה?] ווער וועט דען וועלן פודה זיין א בהמה אויב ער דארף זי נאכדעם פארברענען? מ'קען נישט נעמען געלט פון עיר הנדחת ווייל דאס איז אויך "שלל". מ'דארף טרעפן א נדבן פון דרויסן וואס וויל געבן געלט פאר הקדש אז דער בית המקדש זאל נישט האבן שאדן.

[חידוש — דער ראב"ד'ס מחלוקת:] דער ראב"ד חולק'ט און זאגט אז הקדשות דארף מען בכלל נישט פארברענען, ווייל איינמאל דער מענטש האט עס מקדיש געווען (אוועקגעגעבן פאר'ן בית המקדש), איז עס שוין נישט "נכסים שלו" — ס'איז ווי א מתנה וואס באלאנגט שוין צום אנדערן. דאס איז "טאקע א גוטע קשיא".

[שווערע שטעלע ביים רמב"ם:] דער רמב"ם'ס לשון "יפדו ואחר כך ישרפו, מה שנאמר שלל ולא שלל שמים" איז שווער — דער פסוק "שלל ולא שלל שמים" איז דער טעם פארוואס מ'קען עס יא פודה זיין (ווייל ס'איז נישט בכלל שלל), אבער דערנאך פארברענט מען עס דאך. אן דעם פסוק

וואלט מען בכלל נישט געקענט פודה זיין, ווייל דער הקדש וואלט אויך נישט געטארט הנאה האבן דערפון לויט דעם דין פון "כל שללה תהיה".

הלכה — בכור ומעשר שבתוכה

דער רמב"ם: הבכור והמעשר שבתוכה, שהן קדשי מזבח — ימותו.

פשט

בכור און מעשר בהמה זענען קדשי מזבח, מ'קען זיי נישט מקריב זיין (זבח רשעים תועבה), ממילא ימותו.

חידושים און הסברות

[חידוש — תמימים vs. בעלי מומין:] ביי תמימים — ימותו, ווייל מ'קען זיי נישט מקריב זיין און מ'קען זיי נישט עסן (ווייל זיי זענען קדשי מזבח). אבער ביי **בעלי מומין** — דער דין איז אנדערש: ווייל דער בעלים וואלט עס געקענט פודה זיין און עסן (א בכור בעל מום עסט דער כהן, א מעשר בעל מום עסט דער בעלים), הייסט עס אז ס'איז "בכלל שלו" — ס'איז בכלל בהמה פון נהרגים, נישט "שלל שמים". ממילא ווערט עס נהרג ווי אלע אנדערע בהמות פון עיר הנדחת. **דער חילוק:** ביי תמים — ס'באלאנגט נאר פאר'ן מזבח, ממילא "שלל שמים". ביי בעל מום — דער בעלים האט א חלק אין עס (ער קען עס עסן), ממילא "שלו".

הלכה — תרומה שבתוכה

דער רמב"ם: תרומה שבתוכה — אם הגיע ליד כהן, ירקב. אם עדיין ביד ישראל, ינתן לכהן שבעיר אחרת.

פשט

אויב די תרומה איז שוין ביים כהן (פון עיר הנדחת), לאזט מען עס ווערן נרקב (פארשימלט). אויב ס'איז נאך ביים ישראל, גיבט מען עס פאר א כהן פון אן אנדערע שטאט.

חידושים און הסברות

[חידוש — פארוואס ירקב און נישט שריפה?] ווייל תרומה האט א קדושה, טאר מען עס נישט סתם פארברענען. מ'לאזט עס ווערן נרקב. רש"י זאגט אז מ'לאזט עס ליגן ביז ס'ווערט א "כלי העשוי להרקב".

[חידוש — אויב נאך ביד ישראל:] ס'איז נישט זיינס (ס'באלאנגט פאר'ן כהן), ממילא גיבט מען עס פאר א כהן אין אן אנדערע שטאט — ס'איז א מתנה כהונה, "נחת רוח לשמים", מיט קדושת הגוף, און דער כהן קען עס עסן ווי געווענליך.

הלכה — מעשר שני וכתבי הקודש שבתוכה

דער רמב"ם: מעשר שני וכסף מעשר שני — וכתבי הקודש — טעונין גניזה.

פשט

מעשר שני (אדער כסף מעשר שני) באלאנגט בעצם פאר'ן בעל הבית (ער עסט עס אין ירושלים), אבער ס'האט א קדושה. כתבי הקודש טאר מען נישט פארברענען. ביידע דארף מען זיין גונז (אוועקלייגן).

חידושים און הסברות

[חידוש — דער פאראלעל:] מעשר שני ביי טומאה מוז מען פארברענען (ווייל ס'איז זלזול בקדשים), אבער מ'טאר עס אויך נישט סתם עסן (נאר דער בעלים אין ירושלים). ביי עיר הנדחת — מ'קען עס נישט פארברענען (ווייל ס'האט קדושה) און מ'קען עס נישט עסן — ממילא גניזה. אויך כתבי הקודש טאר מען נישט פארברענען, ממילא טעונין גניזה.

סיום — דער ענין פון עיר הנדחת: עולה, חרון אף, ברכה ורחמים

דער רמב"ם: עיר הנדחת איז בחינת עולה — אלעס ווערט פארברענט. ולא עוד אלא שמסלק חרון אף מישראל, שנאמר "למען ישוב ה' מחרון אפו". ומביא ברכה ורחמים, שנאמר "ונתן לך רחמים ורחמך והרבך".

פשט

דער דין פון עיר הנדחת — אז מ'פארברענט אלעס — איז ווי א קרבן עולה. דורך דעם נעמט מען אוועק דעם חרון אף פון כלל ישראל, און ס'ברענגט ברכה און רחמנות.

חידושים און הסברות

[חידוש — בחינת עולה:] אלע נכסים ווערן פארברענט — אזוי ווי א עולה וואס גייט אינגאנצן אויף'ן מזבח. דאס פארבינדט אלע פרטי דינים (שותפות, הקדשות, קדשים) — אלעס מוז ווערן פארברענט אדער באזייטיגט.

[חידוש — "ונתן לך רחמים" — דער אור החיים הקדוש:] דער באקאנטער פירוש — "ונתן לך רחמים" מיינט אז הקב"ה גיט דעם מענטש רחמנות אז ער זאל נישט ווערן אן אכזרי דורך דעם הריגה. דאס הייסט, די רחמים זענען נישט נאר א שכר, נאר א שמירה אויף דעם מענטש'ס מידות.

[חידוש — דער רמב"ם'ס שיטה:] דער רמב"ם'ס שיטה (ווי ער ברענגט אין אנדערע פלאצן) איז אז דער שכר פאר באקעמפן עבודה זרה איז אז "אלו שמטרידים את האדם אחר ההבל — רחמים יבאו לעולם". דאס הייסט, אכזריות קעגן עבודה זרה איז אליין רחמנות, ווייל א וועלט אן עבודה זרה איז א בעסערע וועלט וואס דינט דעם אייבערשטן.

[חידוש — חרון אף נאר אויף עבודה זרה:] דער רמב"ם איז בארימט מיט זיין שטעלע אין **מורה נבוכים** אז "חרון אף" שטייט אין תורה נאר אויף עבודה זרה. דאס מיינט: די מערסטע זאך וואס ברענגט חרון אף אויף דער וועלט חס ושלום איז עבודה זרה. ממילא, ווען מ'באקעמפט עבודה זרה מיט אכזריות, איז דאס טאקע דער וועג צו פארמיידן חרון אף.

[חידוש — פארבינדונג צו פנחס:] אויך ביי פנחס שטייט אז דורך זיין קנאות האט ער אוועקגענומען דעם חרון אף פון כלל ישראל — דער זעלבער יסוד.

[חידוש — דרך האמצעי ביי רחמים און כעס:] דער רמב"ם'ס כלל'דיגע שיטה איז דער "דרך האמצעי" — מ'זאל נישט זיין צו רחמן'דיג און נישט צו כעס'דיג. אבער ביי עיר הנדחת דארף מען יא האבן אכזריות — דאס איז אן אויסנאם וואו מ'גייט צום עקסטרעם, ווייל דאס איז וואס די תורה פאדערט. דער יצר הרע זאגט "האב רחמנות" אויף די מענטשן פון עיר הנדחת, אבער דער אמת'ער רחמנות איז פארקערט.

[חידוש — פארבינדונג צום נעקסטן פרק:] אין פרק ה' וועט מען זען מער וועגן דעם מפורש'ן איסור פון האבן רחמנות אויף עובדי עבודה זרה — א קלארע איסור מפורש אין דער תורה.

תמלול מלא

רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק ד' — עיר הנדחת, מסית ומדיח

הקדמה לפרק ד'

Speaker 1: יא, גוטן. מיר לערנען ווייטער אין רמב"ם, ספר המדע, הלכות עבודה זרה. מיר גייען יעצט לערנען די פערטע פרק פון הלכות עבודה זרה, פרק ד'.

מיר האבן שוין געלערנט וועגן וויאזוי עבודה זרה האט זיך אנטוויקלט, דאס איז געווען די ערשטע און אביסל אין די צווייטע פרק. נאכדעם די עיקר דיני עבודה זרה, וועלכע סארטן עבודות איז חייב. אין די יעצטיגע פרק, און אויך

אין די נעקסטע בעיקר, גייען מיר לערנען וועגן א דין וואס הייסט עיר הנדחת, און אביסל מער ברייטער פון דעם, מסית ומדיח.

די ייחוד פון מסית ומדיח ביי עבודה זרה

ס'איז א ספעציעלע דין. דרך כלל, אויב איינער רעדט איינעם אן צו טון אן אנדערע עבירה, אפשר איז ער עובר אויף לפני עור אדער וואס, אבער ער איז נישט א חלק פון די עבירה. אבער ביי עבודה זרה איז דא אן ענין אז אויב איינער רייצט איינעם אן און ער איז אים מסית צו דינען עבודה זרה, באקומט ער, אפילו ער האט אליין נישט געדינט עבודה זרה, באקומט ער א דין מסית ומדיח, זייער הארבע, פארשידענע הארבע עונשים מיט פארשידענע לאוין ארום דעם.

און אזוי אויך איז דא א ספעציעלע דין פאר א גאנצע שטאט. ס'איז נישטא קיין דין פאר א גאנצע שטאט וואס איז מחלל שבת אדער עפעס אזוי. נאר ביי עבודה זרה זעען מיר די ענין פון עיר הנדחת, א שטאט וואס איז נידחת געווארן, געווארן אן עבודה זרה שטאט. עיר הנדחת האט פארשידענע הלכות אין וואס זי איז מיוחד, און זי איז זייער אנדערש פון כל התורה כולה, אז אפילו אומשולדיגע מענטשן ווערן אויך געהארגעט, דאס הייסט די ווייבער און די קינדער און די נכסים, ווייל די גאנצע שטאט האט געדינט עבודה זרה. מיר וועלן זען קלערן אין די הלכות.

פארוואס עיר הנדחת איז צענטראל ביים רמב"ם

מיר האבן געדאנקט אז ס'קען זיין אז דאס האט צו טון, דאס איז דאך ממש די נעקסטע הלכה וואס דער רמב"ם זאגט, קען זיין ס'איז דא נאך פרטים וואס ער גייט זאגן נאכדעם, אבער די ריזען פארוואס דאס איז אזוי צענטראל אין הלכות עבודה זרה ביי די רמב"ם, אזוי מיינעך קומט אויס קלאר אויך אין די ערשטע פרק און נאכדעם אין אנדערע פלעצער, איך געדענק נישט יעצט אויף די מינוט, דער רמב"ם רעדט אזוי, אז דער רמב"ם האט דאך אראפגעלייגט אז די גאנצע פראבלעם פון עבודה זרה איז אז עס הייבט זיך אן מיט עפעס א גוטע אײדיע אדער א חצי טעות, נאכדעם צוביסלעך ווערן מסיתים ומדיחים, ווערן רשעים, הייבן אן צו מאכן פון דעם א נייע רעליגיע, הייבן אן צו דינען די צורות און די כוכבים.

אז ער זאגט אז עבודה זרה איז א "סליפערי סלאופ", ס'הייבט זיך געווענליך אן מיט א טעות פון א נביא אדער פון עפעס א חכם וואס האט אביסל פארקרומט, און נאכדעם דער המון עם נעמט די טעות ווייטער און ווייטער. אז על אחת כמה וכמה עיר הנדחת זעט מען, שפעטער וועט דער רמב"ם רעדן וועגן נביא שקר, א נביא וואס זאגט בשם ה' אז מ'זאל דינען עבודה זרה, איז דא פארשידענע הלכות. און ס'שטימט זייער גוט מיט די פרעימינג וואס דער רמב"ם האט געזאגט וועגן די סטארי, וויאזוי זיין סטארי אנטוויקלט זיך. אז א נביא זאגט עפעס ראנג, און נאכדעם אפאר מענטשן הייבן אן, און נאכדעם שלעפט עס נאך מיט זיך די גאנצע שטאט.

Speaker 2: רייט, און די וויכטיגע זאך איז אז ס'איז דא אויך, אז דער רמב"ם קוקט אן אז ס'איז אויך ווי א רעליגיע, א פאלשע רעליגיע. עבודה זרה מיינט נישט נאר אז ס'איז דא איין מענטש דינט עבודה זרה, איז איין זאך. נאכדעם איז דא דאס, א גאנצע גרופע איז נמשך געווארן נאך עבודה זרה, זענען געווארן עובדים, זענען געווארן מענטשן פון די רעליגיע, פון די עבודה זרה רעליגיע. סא דאס איז וואס עיר הנדחת איז. ס'איז נישט פשט אז די שטאט איז געווארן אויס אידן, זיי האבן זיך גע'שמד'ט. איך האב אן הלכה אין רמב"ם, וועלן מיר זען אביסל שפעטער אינעווייניגער.

הלכה א' — מדיחי עיר ואנשי עיר הנדחת

Speaker 1: סא לאמיר זען די ערשטע הלכה אין פרק ד'. אזוי זאגט דער רמב"ם: **"מדיחי עיר מישראל"** — מענטשן וואס האבן מדיח געווען.

פירוש המילים: מסית ומדיח

וואס טייטש די ווארט מדיחי? אפגעשטופט, אזוויי מלשון דוחה געווען, אפגעשטופט פון אידישן וועג, פון גוטן וועג. מסית איז מיינט אויפהעצן, אויפרייצן. מדיח איז די פעולה וואס געשעט דורך די מסיתים.

Speaker 2: יא, די מסיתים מיינט מ'רייצט אן, און מדיח מיינט מ'איז מצליח יענעם אוועקצונעמען, מטה זיין פון די גוטע וועג. זייער גוט.

Speaker 1: אה, ס'שטייט **"וידיחו את יושבי עירם"**, דאס איז די לשון. יא. **"מדיחי עיר מישראל"**. איך מיין אז ס'איז די זעלבע לשון וואס מיר האבן געזען נעכטן אין די פסוק, "ונדחו והשתחויתם".

Speaker 2: יא, זיי ווערן אפגעשטויסן פון די ריכטיגע וועגן.

עונש פון מדיחים

Speaker 1: זאגט דער רמב"ם, **"מדיחי עיר מישראל"**. מדיח איז אייביג, ס'טוט צוויי מענטשן. דאס איז די דין מדיח, ווען צוויי מענטשן טוען עס צוזאמען. אזוי אנטוויקלט זיך דאס. יא. **"מדיחי עיר מישראל"**, ווען זיי זענען מדיח א שטאט פון אידן, **"הרי אלו נסקלין"**.

די עונש אויף עבודה זרה האט מען דאך געלערנט איז סקילה, נאכדעם מ'הענגט אויף. אבער די עיקר מיתה וואס מ'באקומט איז מיתת סקילה. איז בדרך כלל באקומט מען נאר סקילה אויב מ'האט געדינט עבודה זרה. אבער די מדיחים, **"אף על פי שלא עבדו עבודה זרה"**, אפילו אויב זיי אליין האבן נישט געדינט עבודה זרה, **"אלא הדיחו את יושבי עירם עד שעבדו אותם"**, זיי האבן מטה געווען, זיי האבן געזאגט פאר די מענטשן פון די שטאט אז מ'זאל דינען עבודה זרה, אפילו אויב זיי האבן נישט אליין געדינט, באקומען זיי די עונש פון סקילה פאר זיין א מדיח.

Speaker 2: ווייסט פארוואס זיי האבן נישט אליין געדינט? ווייל דער בלוף איז דאך קלוגער, ער ווייסט אז ס'איז דזשאנק.

Speaker 1: יא, יא.

עונש פון אנשי עיר הנדחת

זאגט דער רמב"ם ווייטער, **"ואנשי עיר הנדחת"**, דאס איז די עונש וואס באקומט דער מדיח, דער מחטיא. וואספארא עונש באקומען די אנשי העיר, די וואס האבן געפאלגט און זענען געווארן מודח, זיי האבן געדינט עבודה זרה? **"נהרגין בסיף"**. איז דא א נייע הלכה אז די אנשי עיר הנדחת באקומען נישט די געווענליכע עונש וואס מען גיט פאר אן עובד עבודה זרה, סקילה, נאר זיי האבן די עונש פון סיף, אזוי ווי ס'שטייט אין די תורה.

"והיא", זאגט דער רמב"ם, **"והיא"**, וואס טייטש אנשי עיר הנדחת? **"שעבדו עבודה זרה או שקיבלוה עליהם באלוה"**. נאר אויב זיי האבן ממש געדינט עבודה זרה מיט איינע פון די, אזוי ווי מיר האבן נעכטן געלערנט, די פארשידענע סארטן עבודה, אדער די עבודות וואס הייסן אייביג עבודות, אדער א ספעציפישע דרך עבודה פון א געוויסע עבודה זרה. **"או שקיבלוה עליהם באלוה"**, אדער מ'האט מקבל געווען אויף אן עבודה זרה, מ'האט מקבל געווען אלהות, אזוי ווי מיר האבן עס נעכטן אויך געלערנט. אזוי אויב איינער איז מקבל אויף אן עבודה זרה אז ער איז מיין גאט, געווענליך באקומט מען סקילה, אבער די אנשי עיר הנדחת באקומען סיף.

אזהרה על מדיחין

זאגט דער רמב"ם ווייטער, ס'שטייט אין די תורה אז די מדיחים באקומען סקילה, אבער **"ואזהרה על מדיחין מנין?"** וואו איז די לאו? יעדע מאל ווען ס'איז דא אן עונש, די גמרא רופט עס "עונש שמענו, אזהרה מנין?", וואו איז די אזהרה? זאגט דער רמב"ם, **"תלמוד לומר 'לא ישמע על פיך'"**. מ'זאל נישט הערן פון דיין מויל קיין ווערטער פון הסתה והדחה.

דיון: פארוואס סיף און נישט סקילה?

Speaker 2: גוט. האסט גערעדט פארוואס טאקע איז די פשט פון די סיף? ס'איז אינטערעסאנט, ס'איז א קולא כביכול. ס'איז אינטערעסאנט, געווענליך זאגט מען אז סקילה איז מער חמור ווי סיף. דא די מודחים, זיי באקומען נאר סיף.

עיר הנדחת אלס מלחמה

Speaker 1: איך מיין די ענין איז, מיר וועלן עס אפשר רעדן שפעטער, אבער איך מיין אז די ענין איז אז אן עיר הנדחת דארף מען נישט אנקוקן אזוי

ווי א געוועגליכע עונש, נאר ס'איז מער עפעס אזא ענין פון, מער ענליך צו א מלחמה.

און אזוי שטייט אויך אין די רמב"ם אין מורה נבוכים חלק ג' פרק מ"ב מיין איך, זאגט ער עס אזוי, ער זאגט עס נישט זייער קלאר, באט מען קען עס זען דארטן, אז נאר אזוי קען שטימען פארשידענע הלכות וואס מיר וועלן באלד לערנען. למשל דאס אז מען קען אויך טייטן אומשולדיגע מענטשן. אז געוועגליך אן עונש איז זייער א מיוחד'דיגע זאך, מען נעמט דעם מענטש, מען קוקט אים אן, און מען געט אים א ספעציפיק עונש. אבער עיר הנדחת איז פשט אז ס'איז דא א שטאט ביי אידן וואס זיי האבן אזוי ווי מורד געווען במלכות שמים, ס'איז אזוי ווי א מרידה, ס'איז אן אויפשטאנד אנטקעגן כלל ישראל, אנטקעגן אלקי ישראל, און מ'גייט ארויס מיט זיי אין א סארט מלחמה. און מיט דעם וועט שטימען שפעטער נאך הלכות.

איך מיין אז פאר דעם שטימט אויך סייף, ווייל א געוועגליכע דרך מלחמה איז א דרך מלחמה פון סייף. נעמען הונדערטער מענטשן און יעדן איינעם אראפווארפן פון די דאך און ווארפן שטיינער, דארפסטו האבן א ריבוי אין דעם. סייף איז א מער א מלחמה'דיגע וועג פון מעניש זיין. ס'גייט ארום איין גרויסע קנאי, אזוי ווי פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן האט געהארגעט אין תא רומח, ווייל ס'איז אויך געווען א דעקלעראציע פון מלחמה, ווייל ווען א נשיא פון א שבט טוט אזא זאך, איז אים נישט געקומען אן עונש, דאס איז אויך די קנאין פוגעין בו, איז נישט בדרך עונש, נאר ס'איז בדרך מלחמה. דארף זיין חרב איש באחיו, ווייל אויך ביי די עגל איז געווען אזוי, ווען ס'איז דא אזא גרויסע מין חילול השם, איז עס אן ענין פון א מרידה במלכות שמים, און אויף דעם דארף מען דערקלערן א מלחמה. שטימט די פשט?

Speaker 2: יא יא, איך מיין אז ס'איז די סייף. נאך הלכות וועלן מיר זען שפעטער וואס וועט שטימען מיט דעם הלכה וואס מיר האבן פארשטאנען. אבער די סייף איז נאך אלץ אזוי ווי א דין, ס'איז דא א חלק פון דעם וואס איז מער ממש אזוי ווי א סייף פון דין הריגת בית דין, מ'ברענגט עדים, מ'התראה.

Speaker 1: יא, ווייל אפילו אז דער דין איז פון סייף, האט מען עס שוין נישט מחלק געווען. אפילו ווען ס'איז דא רגילה דין אין בית דין איז דא א סייף. באט איך זאג, די מיינדסעט פון די עונש פון עיר הנדחת איז א מיינדסעט פון מלחמה.

פאראלעל צו שבעה עממין

Speaker 2: זאגט דער רמב"ם ווייטער. איך קען טראכטן אביסל ענליך, קען דאס מוסב זיין אויף דעם, אזוי ווי די מודחים, אזוי ווי למשל ביי די ז' עממין, די כנעני, חתי, וואס מ'האהרגעט זיי ווייל זיי זענען עובדי עבודה זרה.

Speaker 1: און ממשיך זיין צו דינען עבודה זרה. אבער ס'איז נישט פשט אז יעדער איינער איז עקסטערע שולדיג, ער איז דאך א מודה, ער איז דאך ווי א תינוק שנשבה, נישט ממש א תינוק שנשבה, ער איז א מודח, מ'האט אים נעבעך איינגערעדט. ער ווערט געהארגעט, אזויווי דו זאגסט, מ'איז אים דן בדין בעיר הנדחת, וואס איז אן אנדערע סארט דין, אבער ס'איז טאקע וויניגער חמור מיט צד המודח, ווייל ער איז נאר נדח געווארן.

בעצם, אז דו טראכטסט, שבעה עממין איז דאך אויך א מין סארט עיר הנדחת, ווייל זייער עבירה איז אויך די עבודה זרה חלק, אזויווי מיר האבן געלערנט אין די וואכעדיגע פרשה, אז די פראבלעם פון אפשוינענען די עיר הנדחת איז ווייל נאכדעם גייען דיינע קינדער ווערן נדח צו עבודה זרה דורך זיי. סאו מ'קען זען אז די כללי הדינים זאלן זיין ענליך אביסל.

הלכה ב' — תנאים לעיר הנדחת

Speaker 1: לאמיר גיין ווייטער. **אינו נעשית עיר הנדחת עד שיהיו מדיחיה שנים או יותר על שנים.** א שטאט באקומט נישט א דין עיר הנדחת ביז ווען די וואס זענען מדיח די שטאט, די וואס העצן אן צו עבודה זרה, זענען צוויי מענטשן אדער מער ווי צוויי מענטשן, **שנאמר "יצאו אנשים בני בליעל"**, און לשון רבים איז עט ליעסט צוויי. אויב איז נאר איין מענטש וואס איז מדיח, באקומט עס נישט קיין דין עיר הנדחת.

איך מיין אז ס'איז א גזירת הכתוב, ווייל ס'איז דא פארשידענע הלכות דא וואס האבן לאו דוקא א קלארע הסבר, נאר אזוי לערנט מען ארויס פון די פסוקים. איך טראכט אפשר דער פשט איז, ס'איז דא דער מאן דאמר וואס זאגט אז עיר הנדחת לא היתה ולא נבראה. די תורה האט געמאכט פארשידענע הגבלות, ווייל ס'דארף זיין אזא הלכה, דער עולם זאל וויסן די הארבקייט, אבער ס'איז לאו דוקא אז מ'דארף עס אזוי אויספירן, ס'זאל זיין אזוי גרינג אויסצופירן. אינטערעסאנט.

אויב נאר איין מדיח

זאגט דער רמב"ם ווייטער, ויהיו מדיחיה... נאכאמאל, אויב איז נאר איינער מדיח, וועלן די מענטשן וואס האבן געדינט עבודה זרה ווייטער באקומען זייער עונש סקילה. פארקערט, זיי האבן באקומען א גרעסערע עונש. נאר ס'איז נישטא די דין עיר הנדחת לגבי הרג'ענען די גאנצע שטאט, אדער לגבי דעם חרם, פארלירן זייער געלט.

די מדיחים דארפן זיין פון דער זעלבער שטאט און שבט

זאגט דער רמב"ם ווייטער, **ויהיו מדיחיה**, די וואס זענען מדיח, דארפן זיין **מאותו השבט ומאותה העיר.** זיי דארפן זיין פון דעם זעלבן שבט. ווען מ'האט צעטיילט ארץ ישראל האט מען צעטיילט צו שבטים. ס'האט מסתמא געדויערט, איך ווייס, א שיינע פאר יאר ביז ס'איז געווארן צעטיילט, יעדער האט געמופט און אלעס, אבער ארידזשינעל איז געווען יעדע שטאט האט א שבט אויכעט. דארף זיין פון יענע שטאט און פון יענע שבט, **"מקרבך"** — מקרבך מיינט פון דיין שבט. **"וידיחו את יושבי עירם"** — זיי זענען מדיח די יושבי עירם, פון די שטאט ווי די מדיחים וואוינען. אויב קומען מדיחים פון אן אנדערע פלאץ, ווערט נישט קיין דין עיר הנדחת.

מ'דארף מדיח זיין רוב פון דער שטאט

נאך א דין, **"עד שידיחו רובה"** — זיי דארפן מדיח זיין רוב פון די אנשי העיר. און ווייטער ווי...

הלכה ב' (המשך) — די גדרים פון עיר הנדחת: מינימום און מאקסימום

Speaker 1:

יא, ס'דארף זיין רוב, און ס'דארף זיין אז די מודחים זאלן זיין מאה, און ביז רובו של שבט. וויפיל? די מינימום איז מאה, און די מאקסימום איז רוב שבט. אויב רוב שבט איז געווארן נידח, דעמאלטס הרג'עט מען שוין נישט אויס א רוב שבט.

אפשר איז דאס נישט קיין גזירת הכתוב, אפשר איז דא אן ענין פון... ס'איז נאר א לשון הפסוק, אז מ'זאל נישט אויסמעקן א שבט מישראל, **"ולא ימחה"**. ביי די מעשה פילגש בגבעה איז יא געווען א שטיקל עיר הנדחת, נישט פאר עבודה זרה, אבער א סארט עיר הנדחת, יא. נישט ביי יבם שטייט **"ולא ימחה שמו מישראל"**? ס'שטייט אויך א לשון פון "ולא ימחה שבט מישראל". קען זיין ס'האט מיט יענץ, און לכאורה איז עס א גזירת הכתוב אז נאר ביז רוב פון שבט.

זאגט דער רמב"ם ווייטער, **"אבל אם הדיחו רובו של שבט"**, וואס געשעט דעמאלטס? נישט פשוט אז מ'לאזט זיי פריי. **"נדונין כל אחד כיחידים"**, דעמאלטס נעמט מען אפיר יעדע מענטש עקסטער, און מען איז זיי דן כיחידים, שנאמר **"יושבי עיר"**.

דער מקור פאר "עיר" — ולא כפר קטן, ולא כרך גדול

וויאזוי לערנט מען ארויס "רוב של שבט"? זאגט דער רמב"ם אז פון **"עיר"** לערנט מען ארויס **"ולא כפר קטן"**. מ'רעדט נישט פון א קליין שטעטל וואס האט וויניגער ווי בערך צוויי הונדערט מענטשן. **"ולא כרך גדול"**, אויך נישט זייער א גרויסע שטאט, ווייל אויב איז עס א גרויסע שטאט איז עס דאך שוין רובו של שבט. דאס מיינט עס? אה, זאגט דער רמב"ם.

יא, זאגט דער רמב"ם ווייטער, **"כל פחות ממאה איז א כפר"**, א פלאץ וואס ס'וואוינען וויניגער ווי הונדערט מענטשן.

דיסקוסיע: דער חשבון פון "מאה" — צי מוז זיין צוויי הונדערט?

ס'איז אינטערעסאנט, ווייל דער חשבון דארף אויסקומען מער ווי הונדערט, ס'דארף אויסקומען כמעט צוויי הונדערט, אז די הונדערט דארף זיין דער רוב. קען זיין דאס מיינט דער רמב"ם?

ניין, הונדערט קען זיין די גאנצע אויך. ס'איז נישט קיין פראבלעם. אויב ס'איז דא רוב, איז נישט געבליבן קיין איינער, איז נישט קיין פראבלעם.

ניין, אבער ס'קען אויך זיין רובו של עיר, ניין?

כולה של עיר. ס'קען זיין די גאנצע שטאט. ס'מוז זיין מער ווי רוב, אט ליעסט רוב. רוב איז נאר לגבי די שבט, נישט לגבי די שטאט. ס'קען זיין אט ליעסט רוב, אבער ס'קען זיין אז די גאנצע שטאט איז נאר הונדערט מענטשן, און ס'וועט זיין דאך.

ווען רוב האט נישט א שבט, אין א פלאץ וואו ס'וואוינען דארטן א רוב פון א שבט, הייסט שוין א כרך גדול.

פארגלייך מיט מגילה — עשרה בטלנים

ס'איז אינטערעסאנט, מיר האבן געלערנט למשל ביי מגילה, אז דארט איז דא א כפר, יא, **"אנשי הכפרים הקדומים"**, און דארט איז דא אן אנדערע דין, ווייל ס'איז דא צען בטלנים. דא וואס איז די נייעס, אז ביז הונדערט מענטשן איז א כפר.

ווייסט וואס איז דער חילוק פון א רבי'לע און א רבי? א רבי'לע האט ביז הונדערט חסידים, און א רבי האט... אדער האט מען עשרה בטלנים מיט א רבי אפילו נאר מיט צען, ווייל זיי זענען דארט.

לענייננו פירט ער... אבער ס'קען זיין אז די ענין דא איז אזוי ווי איך האב געזאגט, אז א קליין שטעטל וואס דינט עבודה זרה, איז עס נישט קיין מרידה במלכות שמים, און ס'איז נישט קיין אויפשטאנד וואס קומט פאר דעם מלחמה. קען זיין. און רובו של שבט איז שוין צו א גרויסע מרידה, קען נישט... ס'ווערט שוין א סיוויל וואר, און זיי... מ'דארף טראכטן. אבער ס'קען זיין אז ס'איז א פשוטע גזירת הכתוב, וואס מ'דארף נישט... מ'דארף נישט... אונז ווייסן אז אונז קענען מיר טראכטן. קען זיין.

דיסקוסיע: די מדיחים — פארוואס דארף זיין מער ווי איינער?

איך וויל דיר פרעגן א טעכניקל שאלה, אפשר האסטו געטראכט וועגן דעם. די מדיחים, וואס איז דער טעם פון מדיחים? ס'איז דאך אלעמאל איינער וואס האט אנגעהויבן די מאָוומענט. נאכדעם ווערט עס אזוי ווי דו זאגסט, א סליפערי סלאפ, ס'איז שוין געווארן... ער האט מיך מדיח געווען, איך האב מדיח געווען נישט מיך, נאר א צווייטן, איינער האט מדיח געווען דעם דריטן.

איך מיין דער רמב"ם וועט שפעטער מער... אין די שפעטערדיגע הלכות וועט דער רמב"ם מער מסביר זיין וויאזוי די מדיח ארבעט. נאכדעם וועט עס סתם ווערן קלארער. איך מיין אז מ'דארף נישט יעצט טראכטן.

הלכה ג': די דינים פון מדיחים — ווער קען מדיח זיין

Speaker 1:

זאגט דער רמב"ם ווייטער, ר' חיים, א עיר הנדחת ווערט נאר אויב ס'זענען געקומען צוויי מענטשן at least, און זיי זענען מענער. אבער **אם הדיחו נשים וקטנים**, אויב ס'זענען געקומען פרויען אדער קטנים און זיי האבן מדיח געווען, א ביסע. וואס איז די בושה? זיי זענען אבער... מ'דארף רחמנות האבן אויף זיי.

ניין, די קטנים, אזוי ווי נו, די פרוי וואס האט געפירט די מלחמה אין פראנקרייך, נו? ס'מאכט זיך אמאל, ס'קומט א יונגל און ער איז א נביא און ער פירט א גאנצע movement, די קינד וואס שרייט אז דער מלך איז נאקעט, א גאנצע movement.

או שהדיח יחיד, אז ס'איז געקומען א יחיד און ער האט מדיח געווען די ציבור. **או שהודח מאיתו.**

קען טאקע זיין, און איך טראכט אז מ'האט געמיינט געווען אויף אותה האיש אלס א דין מסית ומדיח, אבער מ'זעט נישט אז ס'איז געווען ענו דין עיר הנדחת דארטן אין גורל. ס'קען זיין אז פארדעם רופט מען אים אותה האיש, אז ס'איז געווען א יחיד, ס'איז נישט געווען קיין דין עיר הנדחת, און ס'איז א אלימות'דיגע סוף כלל ישראל. איש יהודי. אקעי.

א מיעוט פון די שטאט איז געווארן הודח. או שהודחו מאליהן, אהה, דאס איז אן אינטערעסאנטע זאך, מענטשן האבן זיך פון זיך אליין טועה געווען. ס'איז אינטערעסאנט, ס'איז נישט געווען קיין מדיח. לכאורה ווען ס'איז הודחו מאליהן מוז אויך זיין איינער וואס האט זיי געלערנט פאלשע פשטים, אבער ער האט נישט געהאט קיין דין מסית ומדיח, ער האט נישט געטון דאס וואס מ'וועט שפעטער זען אין רמב"ם וויאזוי א מדיח אפערירט.

או שהדיחום אנשים מחוץ לה, ס'איז אריינגעקומען פון אינדרויסן פון שטאט העצערס און זיי האבן מדיח געווען.

די אלע איז אינם נידונין בעיר הנדחת. נאר וואס דען? זיי זענען נישט פטור אז זיי גייען פריי. **אלא הרי הם כיחידים שעבדו עבודה זרה**, זיי ווערן גע'דן'ט אזוי ווי יחידים וואס האבן געדינט עבודה זרה, **איז סוקלין כל מי שעבד**, די וואס האבן געדינט עבודה זרה ווערן גע'סקילה'ט.

און די געלט, שפעטער גייען מיר זען אין אנשי עיר הנדחת דארף מען פארברענען די געלט, אבער ווען מ'זעט דא א דין פון יחידים, איז די געלט דארף מען נישט קאנפיסקירן די געלט, נאר **ממונם הולך ליורשיהם**, די געלט גייט פאר די יורשים, כשר'ע אידן וואס די יורשים קענען נעמען זייער געלט.

הלכה ד': עיר הנדחת ווערט גע'דן'ט דורך בית דין הגדול של שבעים ואחד

Speaker 1:

זאגט דער רמב"ם ווייטער, יעצט גייט ער רעדן פון ווער קען דן זיין עיר הנדחת. זאגט דער רמב"ם, **אין דנין עיר הנדחת אלא בבית דין הגדול של שבעים ואחד.** געווענליך פאר דיני נפשות איז גענוג די בית דין פון כ"ג, יא, דאכט זיך. אבער פאר עיר הנדחת, איז אויך מלחמה אפשר? דא איז געוויסע זאכן קומט אויך אז עיר הנדחת אז דער רמב"ם נעמט אן פון מלחמה, אבער סתם אזוי ווייל מ'הארגעט א גאנצע שטאט, דארף מען פאר אים א גרויסע בית דין פון שבעים ואחד.

שנאמר, ס'שטייט אזוי אין פסוק, **"והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שעריך את האיש או את האשה וסקלתם באבנים ומתו"**. סאו, נארמאל שטייט "אל שעריך", וואס מיינט געווענליך בית דין, זאגט ער "את האיש או את האשה". זעט מען אז **יחידים נהרגין בבית דין של כל שער ושער.** יעדע שטאט, יעדע... די שער העיר איז אזוי ווי... איך מיין, ווען מ'גייט אין די אלטע שטעט זעט מען אזוי ווי ס'איז דא א הויפט גאס, און דארט איז דא אזא טיר. ס'איז א וועג וויאזוי מ'בויעט א שטאט. און די שער איז א סימבאל פון די עיר. יעדע שטאט וואס האט זיך זייער אייגענע שער הא�� זייער אייגענע בית דין. און זיי קענען אליין, יעדע בית דין קען אליין דן זיין די איש או אשה פון יענע שטאט וואס האט געדינט עבודה זרה.

אבל עיר הנידחת נהרגין בבית דין הגדול. אבער ווען ס'איז א רבים, ווען ס'איז א עיר הנידחת, דארף עס זיין דער בית דין הגדול דווקא. ס'מאכט סענס אויך, דאס איז נאך איין לעוועל. ס'הייסט, א שטאט איז די איין לעוועל, נאכדעם איז דא די בית דין הגדול וואס איז העכער אלע שטעט.

הלכה ה': ערי המקלט און ירושלים ווערן נישט עיר הנדחת

Speaker 1:

זאגט דער רמב"ם ווייטער: **"אחת מערי המקלט אינה נעשית עיר הנידחת".** ס'איז געווען אין כלל ישראל זעקס און דרייסיג ערי המקלט. די ערי המקלט... וואס? דריי... און וואטעוועט, זעקס מיט צוויי און פערציק, יא. די ערי המקלט מיינט דא די ערי הלוים, אדער די... מ'וועט שוין זען. די ערי המקלט, די פלעצער וואס איז געמאכט פאר שוגגים צו אנטלויפן, ווערט נישט קיין עיר הנדחת.

שנאמר, **"באחת שעריך"**, די ערים איז באלאנגט פאר די שבט. אבער די ערי המקלט באלאנגט נישט פאר א שבט, נאר די ערי המקלט זענען שטעט

וואס די שבטים האבן אוועקגעגעבן פאר כלל ישראל צו זיין ערי המקלט.

מחלוקת רמב"ם און ראב"ד בנוגע ערי המקלט

און וועגן דעם, דער ראב"ד אויפ'ן פלאץ קריגט זיך, און ער זאגט אז ערי המקלט איז אז די שבטים האבן באקומען, און נאכדעם האבן זיי עס געגעבן פאר ערי המקלט. ממילא, לויט אים הייסט עס יא "עריך". דער רמב"ם זאגט אבער אז זיי זענען למעשה אוועקגעגעבן, אפילו זיי האבן עס אמאל גע'ירש'נט. ס'איז א מחלוקת צווישן רמב"ם און ראב"ד, אבער אקעי, דאס איז די ווארט.

אבער די נעקסטע הלכה, ירושלים, איז דער ראב"ד מודה. אבער ירושלים, ירושלים איז נישט קיין שטאט וואס באלאנגט פאר א געוויסע שבט, נאר ירושלים באלאנגט פאר כלל ישראל. **"ולא ירושלים נעשית עיר הנידחת"**, ירושלים קען נישט ווערן א עיר הנידחת, **"שלא נתחלקה לשבטים"**. ס'איז נישט געווארן צוטיילט צו שבטים.

דיסקוסיע: דער חילוק צווישן ערי מקלט און ירושלים

סאו די אלע פראגעס אויף עיר הנדחת, ס'איז די ראב"ד מיט... ס'איז געזאגט אויף עיר הנדחת... סאו דער רמב"ם זאגט אויך אז עיר הנדחת, ערי מקלט, איז סיווי פאר ירושלים.

וואס? דער רמב"ם האט נישט געזאגט אז ערי מקלט לא נתחלקו, ווייל ס'איז יא נתחלק געווארן, און די שבטים האבן עס אוועקגעגעבן. דאס איז דער ראב"ד'ס טענה, אז ס'איז יא געווארן נתחלק. אבער דער רמב"ם דיינט אז ס'גייט אין כינוי "שעריך", מיינט אז ס'איז יעצט דיינס.

איך הער. אקעי.

הלכה ה' (המשך): עיר הנדחת בספר — ביים גרעניץ פון ארץ ישראל

Speaker 1:

זעסט אז דא די נעקסטע הלכה איז פראקטישע זאכן. דאס האסטו געקענט אז עס איז אביסל א פראקטישע הלכה, ווייל אין תפיסות ווערן זייער אסאך מענטשן... מענטשן זוכן ספיריטואליטי, און אסאך מענטשן ווערן פרום, אסאך מענטשן ווערן בעלי תשובה. איך האב אויך אביסל עקספיריענס מיט תפיסות. אבער עס איז אויך דא מענטשן וואס גייען נאך, איך ווייס, עס איז א פלאץ וואו מענטשן זענען וואלנעראבל נאכצוגיין אין קאלטס און זאכן. שוין, ווייטער.

אבער די נעקסטע הלכה זעט מען אז דאס איז דאך פראקטיש. זייער גוט. דא איז א פראקטישע זאך.

זאגט דער רמב"ם: **"ואין עושין עיר הנדחת בספר"**, א געגנט וואס איז ביי די ווינקל פון ארץ ישראל, דארטן קען מען נישט מאכן עיר הנדחת, **"כדי שלא יכנסו גוים ויחריבו את ארץ ישראל"**. ווייל אויב דו גייסט יעצט פארברענען א שטאט ביים ווינקל, ביים גרעניץ, וועט עס זיין א סכנה פאר די לאנד, ווייל עס וועלן אריינקומען גוים פון די אנדערע זייט פון די גרעניץ, און זיי וועלן חרוב מאכן ארץ ישראל, זיי וועלן זיך דארטן באקוועם מאכן.

ראיה אז עיר הנדחת איז א מלחמה'דיגע דין

ס'שטימט אויך אביסל מיט דעם וואס איך האב געזאגט אז עיר הנדחת איז א שטיקל מלחמה'דיגע דין. ווען ס'וואלט געווען נאר א דין אזוווי הרג'ענען א מענטש אויף חילול שבת, מ'נעמט נישט קיין פאליטישע חשבונות. מ'איז נישט אריין אין דעם. אבער דא זעט מען אז די מלחמה'דיגע דין איז גובר אויף די עיר הנדחת דין.

דיסקוסיע: פארגלייך מיט שבת ביים גרעניץ

אפילו לגבי שבת איז דאך אויך דא, ביים גרעניץ מעג מען מחלל שבת זיין אויב ס'קומען גוים.

יא, אבער דאס איז פיקוח נפש. דא איז נישט קיין פיקוח נפש. אפילו אויב יא, אבער ס'איז נישט אזוי הייס. דאס קען זיין. אבער דאס איז איינער פון די כללים פון ארץ ישראל, ס'איז איינער פון בנין הארץ.

רייט. סאו דו זעסט דא, ס'איז זייער אינטערעסאנט. קומט אויס, ארץ ישראל גייט זיין באשיצט אזוווי... יא, מ'זעט היינט צוטאג ווי וויכטיג די מענטשן וואס וואוינען ביי די גרעניץ, און זיי זענען שטארק, און זיי זענען באפעסטיגט, און אזוי ווייטער.

ווער באשיצט ארץ ישראל? — א פארקערטע מציאות

ווער איז דער באשיצער פון ארץ ישראל? אפאר עובדי עבודה זרה. מ'לאזט פאר די שקצים זאלן זיין דארט.

ס'מוז נישט זיין אז ס'איז אבאוט די מענטשן, ס'קען זיין אז ס'איז אבאוט די שטח. ס'זאל נישט זיין א חרוב'ע שטח. ווייל די תורה זאגט דיר אזוי, אז דו גייסט זיי נישט פארטרייבן אויף איינמאל, אלא מעט מעט, **"פן תרבה עליך חית השדה"**. אויב דו האסט א חרוב'ע שטאט, ווערט עס א חורבן פאר די גאנצע געגנט.

יא, אבער איך זאג, ס'דארף זיין א שטאט. און אפילו אין די שטאט, איינער זאל זאגן, וואס האבן מיר פון דעם אז ארץ ישראל ווערט באשיצט דורך אפאר שקצים? ניין, אפילו זיי זענען עיר הנדחת, זענען זיי נאך אלץ מיינע שקצים. **"עבדי הם ולא עבדים לעבדים"**.

עקזעקטלי. די גוים זענען אויך אויף די ספר. וואס זענען זיי בעסער פון אונז?

ניין, ניין, ס'איז נאך אלץ עפעס אידן, עפעס א חילוק, איך ווייס נישט.

הלכה ה' (המשך): מ'טאר נישט מאכן דריי עיר הנדחת

Speaker 1:

די רמב"ם זאגט ווייטער, **"ואין בונין אותה עיר הנדחת, ואם בנו אותה, הרי היא ככל הערים"**. אויב ס'איז געווען דריי שטעט וואס האבן געהאט דין עיר הנדחת, גייט מען נישט יעצט פארברענען די דריי שטעט פאר די זעלבע סיבה, ווייל ס'גייט עס פלוצלינג ווערן, די גמרא זאגט, אז ס'איז א קרחת, ס'גייט ווערן א לאך אין ארץ ישראל.

הלכה ה' (המשך) — דין שלוש עיירות נדחות

Speaker 1: יא, אבער איך זאג, ס'דארף זיין א שטאט, און אפילו א שטאט וועט איינער זאגן, וואס האבן אונז פון דעם אז דער ישראל ווערט באשיצט דאך א פאר שכצים? ניין, אפילו זענען איר און דחת. יא, דאך יא. איך מיין פאר פאליטיש. שכצים, אבער נישט עלינו, יא. עס וואס האט דער גוים זיך אויך אויף דער זאפל. וואס זענען די בעסער פון אונז? ניין, ניין. ס'איז נאך אלץ עפעס אידן, עפעס א חילוק, ווייסט עס? דערהם און ווייטער.

ואיין ביזן, אכד, עושר, שלש, איילות, און נדחות, זייבער צאצי. אויב עס איז געווען דריי שטעט וואס האבן אדין איר און נדחת, גייט מען נישט יעצט פארברענען די דריי שטעט פאר די זעלבע סיבה. ווייל ס'גייט יעצט פלוצלינג ווערן... די גמרא זאגט אז ס'גייט א כרחות. ס'גייט ווערן א לאך אין ארץ ישראל. גייט זיין א גאנצע שטח אויף איר און נדחת. ס'איז א שרעקליכע זאך.

אבער אויב די דריי שטעט זענען נישט איינס לעבן אין די אנדערע, קען מען זיי יאר געבן א דין איר און נדחת. און אויף דעם קריגט זיך אויך דער רב. ווייל דער רב זאגט אז דער דין פון שלושי איילות איז נישט נאר וועגן ס'מאכן א לאך אין ארץ ישראל, נאר סתם אזוי. א בית דין קען נישט מאכן דינע איר און נדחת אויף דריי שטעט. ס'איז טו מאטש, מען הארגעט נישט אזוי פיל אידן. אפילו אויב ס'איז איינס אין א יהודה און איינס אין גאול, איז נישט קער חילוק.

און דער רב האט אויך געזאגט א תנעת בית נעכד. ס'איז נאר דא איין בית נישט יארן שפעטער אפילו. אבער דריי איר אין דערעכת האט מען נישט מאכן אפילו אסאך יארן גערעקן, ווייל מען קען פון מיינט אין איין צייט. בית נעכד מיינט איין צייט, פון וואס דער רב איז יא מסכים, יהודה בגלל, עס איז גענוג ווייטער. איז דער פשי'ן ס'איז צוויי מדינות, און עס איז צוויי אנדערע צוויי מדינות.

לאמיר לערנען ווייטער, זאגט דער רב אמא ווייטער.

הלכה ו' — לשון רבים און ספעציפישע עבודות

Speaker 1: וויאזוי זענען די מדיחים וואס טוען זיי? איין עושן איר אין דחת, אטש ידחיה מדיחיה בלשוי רב'ים? די מדיחים דארף מען זאגן על לשוי רב'ים. זיי דארפן נאך זיין האמבל נאך אויך, ווייל אויב דער מייסטער מיידיכער איז נאך א בעל גאווע, וועט איך דער עולם נישט נאכגיין. סאו ער דארף זאגן, לאמיר גיין. דער גיומער לעבן, ער דארף זאגן, ניילך ונבד, וויאזוי שטייט אין פסוק **ניילך ונבד**, אדער **ניילך ונתבח**, אוי **ניילך ונקטא**, ווי דער רבי'ם כאפט אן די הילכת עבודה זרה וואס ער האט געזאגט אין די פאריגע פרק, אז די עבודת זענען **זבוכה, זובח, מקטר, מנסך ומשתחוה**, אדער **מקבלו באלוה.**

סאו די מפרשים לערנען דא אז דער מדיח דארף אויך זאגן, ער דארף אויפרייצן צו ספעציפישע עבודות וואס זענען די עבודות וואס איז חייב מיתה, וואס זענען די עיקר עבודה זרה. דאס הייסט, אויב ער זאגט סתם "לאמיר ווערן גוים", און ער זאגט נישט קלאר וואס צו טון, ער זאגט **"נלך ונעבוד"**, מיינט דאס די עבודה וואס איז אנגענומען אלס עבודה. עס מוז זיין אן עבודה אסורה. נישט אויב ער זאגט "נלך ונעבוד", און איך ווייס נישט, "נעבוד" קען מיינען וואס דער עובד אליינס האלט אז דאס איז אן עבודה. לאמיר ווערן מער גויאיש, א שטיקל התרשלות, וואס מיינט נישט דין עבודה זרה, אפילו נישט קיין פרהסיא. ער מוז האבן קלאר אן עבודה זרה, אז ער מוז דארפן עבודה זרה, אפילו אויב ער ווערט עובר אויף אסאך אנדערע זאכן. יא, מיר רעדן דא פון א מדיח.

"ונלך ונעבוד אלהים אחרים". איינע פון די זאכן וואס מיר האבן געלערנט פריער זענען די דיני עבודה זרה בסקילה. **"והם שמעו ועבדוה דרך עבודתה"**, זיי האבן טאקע געטון אדער דרך עבודתה, אדער איינע פון די ארבע עבודות, אזוי ווי מיר האבן נעכטן געלערנט מיט די פארשידענע הלכות, אפילו נאר ענליך צו מנסך. מיר האבן נעכטן געלערנט אז מ'צעברעכט א שטעקן, ווייל עס האט אן ענליכקייט צו מנסך. **"או שקיבלוהו עליהם לאלוה"**, דעמאלט באקומט מען א דין עיר הנדחת.

דיון: לשון רבים און דער מדיח'ס אייגענע עבודה

Speaker 1: איך טראכט אז די לשון רבים איז א שטיקל פארקערט פון וואס מיר האבן געלערנט אין די ערשטע הלכה, אז דער מדיח דארף נישט דינען עבודה זרה, ער איז נסקל. אה, מיר גייען שוין לערנען, ניין, ער דארף אבער זאגן "נלך ונעבוד". אפילו ער דינט אליינס נישט, ער דארף זיך מאכן אז ער וויל דינען.

דו זאגסט אז א נביא, ס'קען זיין אז ס'איז מער אז ער איז נישט ריכטיג פארט פון די זאך. ס'איז אמת אז ער ווערט נסקל אפילו ער האט אליינס נישט געדינט און אין די ענד האט ער זיך ארויסגעדרייט אזוי חכם, אבער ער מוז זיין פארט פון די מובלונג.

מ'זעט דא אויך לכאורה אז ווען ס'וואלט געווען א מעשה מדיח אזויווי די סטארי פון די ערשטע פרק, אז מ'מאכט נאר א קליינע טעות און מ'זאגט אז דער אייבערשטער וויל מ'זאל מכבד זיין די כוכבים, לכאורה וואלט ער נישט געהאט קיין דין עיר הנדחת. מ'דארף נאר ממש גיין ביז די ענד. פון געבן א פארדרייטע שיטה ביז די עקשולי מאכן די עבודה זרה. יא, אבער איך זאג, אויב ער קומט און ער זאגט "נלך ונעבוד", ער זאגט נישט קיין כל מיני טעמים, נאר ער האט א חשבון פון דארט, איז ער נאך אלץ א מסית ומדיח.

הלכה ז' — ווען עס איז נישט דא דין עיר הנדחת

Speaker 1: זאגט די רמב"ם ווייטער, **"עיר הנדחת שאין בה עובדי עבודה זרה ומדיחיה כל עת נמא עלי"**. ער האט נישט געזאגט "נילך נזבח", אבער ער האט נישט געזאגט בלשון רבים. היי חותם, ער זאגט דיר אריין, "נמצא עמדישט", דעמאלטס **מסרים עדים בכל חד וחד**, און מ'האט באלד זעהן וועגן התראה.

לכאורה אויבן אויף זעט אויס אז ביי עיר הנדחת איז אפילו נישט קיין דין התראה אין די געוועגליכע דין עדים. מיילע ווען ס'האט נישט קיין דין עיר הנדחת, דעמאלטס קען מען נאר געבן די רעגולער עונש, ווען מען קומט נאך אלע דינים פון מיתת בית דין, און עס דארף קומען עדים און התראה אויף יעדן איינעם עקסטערע עובד עבודה זרה, ווער ס'עוקר מוסדות כיחידים, דעמאלטס געבט מען זיי סקילה יעדן איינעם עקסטער פאר אים אליין, און ממונם, און דעמאלטס איז אויך נישט דא דער דין פון עיר הנדחת אז די געלט דארף מען פארברענען, נאר די געלט גייט צו די יורשים.

הלכה ח' — סדר עשיית העונש: דרישה וחקירה

Speaker 1: זאגט דער רמב"ם ווייטער, **"וכיצד דין עיר הנדחת ומה שיעורו לעשות עיר הנדחת?"** וויאזוי טוט מען עס? וויאזוי טוט דער בית דין עס עקשעלי אויספירן?

ביז יעצט, סאו בעיסיקלי, ביז יעצט האבן מיר געלערנט... ביז יעצט האבן מיר געלערנט די עבירה, יעצט גייט ער לערנען וועגן די עונש. ביז יעצט האבן מיר געלערנט די עבירה, וויאזוי די דין עיר הנדחת, און יעצט גייט ער לערנען וועגן די עונש. יעצט אזוי ווי מיר האבן געלערנט פסח, געדענקסטו, א גאנצע סדר עשיית הפסח. למשל, אן עיר הנדחת זאגט מען די סדר עשיית העונש. פריער האט מען געלערנט די עבירה, יעצט זאגט מען וועלכע... ווייטער זאגט ער אסאך פרטים אין עיר הנדחת.

זאגט דער רמב"ם, **"וכיצד דין עיר הנדחת?"** וויאזוי טוט מען דין עיר הנדחת? זאגט דער רמב"ם אזוי, וויאזוי איז דער דין ווען ס'הייסט יא עיר הנדחת, **מה שיעורו לעשות עיר הנדחת?** זאגט דער רמב"ם אזוי, **בית דין הגדול**, מיר האבן שוין געשמועסט אז דאס דארף זיין דער בית דין הגדול פון שבעים ואחד, **שולחים**, זיי שיקן שליחים, און די שליחים זענען **דורש וחוקר** וואס גייט פאר דארטן, **עד שידעו בראיה ברורה...**

מ'דארף ברענגען עדים? ניין, פארקערט, סאו זעט מען ארויס ווי מער ווי געוועגליכע עדים. און אויך דער רמב"ם זאגט אזוי, ער זאגט די לשון "דורשים בראיה ברורה". איך טראכט פשוט אין פראקטיש, ווייל ווען ס'איז געשריבן אזא זאך הייבט זיך אן אלע מיני שמועות. ס'איז זייער גרינג צו זאגן, "אה, דארטן... האסט נישט קיין השגה וואס טוט זיך אפ ביי יענע חסידות, דאס איז ווי מעשה מכאל געווען יענע שטאט, האסט נישט קיין השגה וואס דארטן טוט זיך אפ." ס'איז נישט גענוג געוועגליכע עדים. בית דין דארף שיקן שליחים אזוי ווי אינספעקטארס, זיי זאלן מאכן זייער אן ערנסטע דרישה וחקירה, **עד שידעו בראיה ברורה שהודחה כל העיר או רובה וחזרו לעבודה זרה.**

דאס איז די לשון "חזרו", אזוי ווי ער רופט עס אן, **"תחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו"**, זיי האבן זיך חוזר בתשובה געווען צו עבודה זרה. אבער ס'איז מער... אפילו ווען זיי זענען געווען צוריק, ס'איז יא די לשון וואס איך האב געברענגט פריער, ס'איז מער אז זיי זענען געווארן "קאנווערטעד", קען מען זאגן, זיי זענען געווארן חברה פאר די עבודה זרה. ס'קען אפילו זיין אז א גאנצע שטאט, ווי א מקום יהודי שטאט, דאס איז אן עיר הנדחת ביי אונז. ס'קען זיין אז דער זין פון עבודה זרה איז נישט סתם אז א באנטש מענטשן, יעדער איינער עקסטערע דינט עבודה זרה, ס'איז מער אז די שטאט בתור שטאט איז געווארן א חוזר לעבודה זרה.

הלכה ט' — שליחת תלמידי חכמים: התראה אדער קריאה לשלום?

Speaker 1: זאגט דער רמב"ם ווייטער, **"אחר כך שולחים להם שני תלמידי חכמים להזהיר אותם ולהחזירם"**. נאכדעם שיקט מען צוויי תלמידי חכמים, דאס איז אפילו נישט די זעלבע עדים וואס מ'האט... ס'איז נישט געווען, דאכט זיך, די תלמידי חכמים זענען געווען די "ריסוירטשערס". חשוב'ע מענטשן, **"להזהיר אותם"**, זיי צוווארענען, **"ולהחזירם"**. זייער אן אינטערעסאנטע הלכה.

לאמיר ענדיגן ביזן סוף, און נאכדעם וועלן מיר האבן שמועסן וועגן דעם. **"אם חזרו ועשו תשובה"**, אויב די אנשי העיר האבן צוריק חוזר געווען, יא, זיי זענען חוזר לעבודה זרה געווען, און יעצט זענען זיי חוזר געווען פון די חזרה, חוזר בתשובה געווען, **"מוטב"**, איז געוואלדיג. **"ואם עמדו בטפשותם"**, אויב זיי האלטן זיך ביי זייער טפשות, **"מצווין לכל ישראל לעלות עליהם לצבא"**, איז יודן נעמען זיך צוזאם ווי א מיליטער, **"וצרים**

עליהם ועורכים עמהם מלחמה עד שתבקע העיר", ביז מ'צוברעכט די גדר פון די שטאט, מ'צוברעכט די שטאט. "תבקע העיר" מיינט אזוי ווי... נו, וואס איז דאס? אזוי ווי "שבעת ימים תסובו", יא, אז מ'צוברעכט די חומה.

דיון: קשיית הראב"ד — תשובה נאך התראה ומעשה?

Speaker 1: סאָ, דא איז א פלא'דיגע הלכה. דא גייט דער ראב"ד שטעלט זיך און ער פרעגט, ס'איז א ריכטיגע זאך, על כל פנים וואלט געהאלפן תשובה. זאגט ער, **"טוב הדבר שתועיל להם תשובה"**, איך בין מסכים, תשובה איז א גוטע זאך, **"אבל לא מצינו תשובה מועלת אחר התראה ומעשה"**. וויאזוי קען העלפן תשובה נאך התראה ומעשה?

ס'איז דא צוויי מהלכים. ס'איז דא געוויסע מפרשים דא וואס לערנען אז ביי אונז איז נישט געווען קיין התראה, ווייל ביי אן עיר הנדחת איז געווענליך נישט דא קיין התראה. יא, רוב שטאט ווערט "עקסייטעד" פאר עפעס, ס'איז נישט דא קיין דין התראה. אפילו לאמיר זאגן אז ס'שטייט איינער און זאגט, "רבותי, פאלגט נישט פאר דעם", געווענליך התראה איז פשט אז מ'זאגט פאר דעם מענטש פערזענליך. איז די צוויי תלמידי חכמים האבן געמאכט די התראה. און אויב האט מען ווייטער נישט געפאלגט די התראה, דעמאלטס.

אבער דער ראב"ד איז דאס נישט געפאלן, ווייל ס'איז דאך פריער געשטאנען... אונז האבן געלערנט איין נוסח פון דעם רמב"ם, אבער אין געוויסע נוסחאות פון דעם רמב"ם איז געשטאנען... ס'איז געווען, ס'זעט אויס אין די נוסח פון די ראב"ד אז מ'רעדט שוין נאך התראה, אז בית דין דארפן זיך מחקר זיין אז ס'איז געווען א התראה, אז ס'איז געווען א זורה והתראה, און דעמאלטס, אזוי וואס העלפט א צווייטע התראה?

חידוש: דין מלחמה און קריאה לשלום

Speaker 2 (ר' יצחק): אבער איך מיין, וועגן דעם, וועגן דעם, ווי ס'האט זיך פריער געזאגט אז ס'איז א שטיקל א דין מלחמה, און אזוי ווי מ'זעט דא זייער קלאר אז די אידן קומען ארויף **לצבא והם צרים עליהם**, איך מיין אז ס'איז מער ענליך צו דין קריאה לשלום. ס'איז דאך דא א דין אז פאר מ'גייט אין א מלחמה מיט א שטאט, **וקראת אליה לשלום**. דער רמב"ם זאגט אז אפילו מיט עמלק איז דא א דין קריאה לשלום, אויף יעדע סארט מלחמה איז דא קריאה לשלום. סאו איך טראכט אז דעם דא ביי עיר הנדחת, די ספעציפישע קריאה לשלום איז די רופן מחזירים אותם בתשובה.

Speaker 1: א גוטע פשט, ר' יצחק. ס'איז אמת, איך בין מסכים, איך וויל צולייגן, דאס איז אויך די טייטש פון די מפרשי המשנה ביי צבא, אדער דאס איז די רמב"ם אליינ'ס געלייגט די **צרים עליהם**, די לשון **נעלות עליהם לצבא**?

דיון: איז "לצבא" חידוש הרמב"ם?

Speaker 1: אינטערעסאנטע שאלה. איך וויל פרעגן, האסטו געקוקט אין די מקורות צו... דאס איז דיין גאנצע עיקר תורה וואס איז געבויעט אויף די לשון **לצבא**, טשאלדזש די לשון **לצבא** איז די חידוש פון די רמב"ם, אדער דאס איז... ווייל אין די גמרא ווען מ'לערנט רש"י און מפרשי רש"י, סאונדט עס ווי ס'איז א בית דין, ס'סאונדט נישט בכלל נישט אז ס'איז א מלחמה. די רמב"ם האט דאס געזאגט.

Speaker 2 (ר' יצחק): סאו איך האב געזען אין די מקורות וציונים, אין די מקורות וציונים האט ער עפעס מיט ר' חיים קניבסקי, די מקורות וציונים פון פרענקל. ער ברענגט פון אים. יא, ער איז זיין חיים. ער ברענגט צו צוויי פסוקים אין יהושע. אין ספר יהושע שטייט אז אנשי גד וראובן וואס זענען געבליבן אין עבר הירדן האבן געמאכט דארטן זייער אייגענע מזבח. נאכדעם וואס מ'האט שוין געמאכט א מזבח במקום המקדש, שטייט דארטן אז די כלל ישראל, איך מיין יהושע, האט געשיקט פנחס מיט צען שבטים זיי צו ווארענען.

Speaker 1: פנחס און נאך איינער, איך מיין פנחס און צווייטן הכהן, און נאך צען שבטים.

Speaker 2 (ר' יצחק): אה, און נאך צען שבטים. און זיי האבן זיי געגעבן א טשענס, און מ'זעט אויך דאס איז ווי א קריאה לשלום. וואס גייט פאר מיט ענק? פארוואס זענט איר מורד אין כלל ישראל? סאו ער וויל פארשטיין אז דאס איז די מקור פון די רמב"ם. דער רמב"ם אליינס, מיינעך, ער ברענגט דעם מקור אין מורה נבוכים.

סיכום: תירוץ קשיית הראב"ד

Speaker 1: סאו, ס'זעט דא אויס אז דאס איז דער ענטפער אויף דער ראב"ד'ס קשיא. דער ראב"ד פרעגט אז ס'העלפט קיינמאל נישט קיין תשובה טון נאך א זרה והסתרה. דאס איז אפשר סתם אזוי די דין אזוי, אבער אונטער שיעור הנדחה האט די הסתרה א דין מער אזוי ווי א מלחמה, וואס ס'איז דא אויף דעם א קריאה לשלום. פאר מען גייט אין א מלחמה מוז זיין א קריאה לשלום. אבער עכט איז נישט דער טעם אז מען גייט אין א מלחמה איז א קריאה לשלום.

הלכה ט' (המשך) — מקור הרמב"ם: קריאה לשלום כמו במלחמה

Speaker 1: זאל מען אפשר זאגן אז דאס איז דער מקור פון דער רמב"ם. דער רמב"ם אליין האט מיינעך געברענגט דעם מקור אין מורה נבוכים, יא.

ס'זעט דא אויס אז דאס איז אן ענטפער אויף דער ראב"ד'ס קשיא. דער ראב"ד פרעגט אז ס'העלפט קיינמאל נישט קיין תשובה טון נאך א זריזות והתראה. דאס איז נישט סתם אזוי דער דין. אבער אנשי עיר הנדחת האט דעם דין מער אזוי ווי א מלחמה, וואס ס'איז דא אויף דעם א קריאה לשלום. פאר מען גייט אין א מלחמה מוז זיין א קריאה לשלום.

דיגרעסיע: עמלק און קריאה לשלום

איך וויל אבער עכטע, נישט די טראמפ אז מען גייט פארהאנדלען און מען גייט נישט פארהאנדלען. נישט אגב, ס'איז נישט קיין פאליטיק.

ניין, וואס איך מיין צו זאגן איז זייער אינטערעסאנט, ווייל איך האב גערעדט וועגן שבת זכור, די רמב"ם זאגט אז מ'דארף זיך פארהאנדלען מיט עמלק. מענטשן האבן א פראבלעם מיט דעם. אזוי ווי ס'איז דא די ווערטל אז איך ווייס אז א ליטוואק האט א נעקטיי ווייל ער וויל זיך טשאקן אויב ער ווערט געוואויר אז ער איז סתם פון זרע עמלק, די נארישע דזשאוקס. אבער ס'איז נישט פשט אז ביי עמלק איז געלייגט אין גארבעדזש יעדע הלכה וואס ס'איז דא. ביי עמלק איז אויך דא דינים פון מלחמה, אזוי ווי קריאה לשלום און אזוי ווייטער.

דיון: דער יסוד פון התראה — א דין אין תשובה

Speaker 1: ניין, איך וויל צולייגן אפילו שארפער אויב איך מעג, אויב דו לאזט מיר, וויל איך טענה'ן. דער ראב"ד'ס כלל זעט מיר אויס אז איך בין אויף די זייט פון דער רמב"ם דא. וואס דו זאגסט איז זיכער אמת, אבער איך מיין אז ס'גייט אויף די טיפע.

אין אנדערע ווערטער, דער ראב"ד זאגט, וואו טרעפט מען תשובה נאך עדים והתראה? איך וויל דיר פרעגן אן אנדערע שאלה: וואו טרעפט מען בכלל התראה? וואו שטייט אין די תורה ערגעץ אז מ'דארף מאכן אן התראה? די גמרא האט א מקור דערפאר, אבער איך וויל דיר זאגן, די מקור דערפאר איז, אזוי האב איך אמאל געלערנט אין הלכות תשובה, די מקור דערפאר איז די נושא פון תשובה אליין. התראה מיינט איך געב דיר אן אפארטוניטי תשובה צו טון.

וואס מיינט התראה? פארדעם האסטו געפרעגט א קשיא אויף מקלל השם. ס'קען זיין אסאך מאל אז התראה איז שוין נאך די ערשטע מאל וואס דו טוסט די עבירה, ווייל אויב נישט איז דאך שווער צו זיך מציל זיין.

וואס מיינט התראה? דו ווייסט אז יענער גייט טון? ס'מיינט יענער איז אן עבריין. דאס מיינט אן התראה. יענער איז מחלל שבת יעדע וואך. מ'קומט נישט קיין אין שבת. יעדער איינער ווייסט אז מ'איז מזהיר בלא חת אז מ'איז מחלל שבת. ס'געשעט נישט גארנישט. מ'שענקט אים איינס, און דא זעט מען אז התראה דארף זיין תועלת מועיל. התראה דארף זיין אן אופן וואס וואלט דיר געקענט העלפן, אזוי ווי ער דן תחתיו.

איך ווייס אז איינער זאגט אז התראה מיינט נישט סתם מבואר דא. איך מיין ווען ס'איז דא א בית דין וואס קען עכט צוקלען, אזוי ווייט אז די התראה איז זייער סיריעס אפילו אויף אזא אופן. אבער די התראה מיינט אזא אופן וואס ס'איז קען גורם זיין יענער צו חוזר בתשובה זיין. מ'לערנט זיך פון יחזקאל, פון די נביאים, און ווי די נביאים מאכן אן התראה, און נישט נאר אויב זיי וועלן מקיים זיין די מצוה. התראה איז אויב זיי וועלן נישט מקיים זיין די מצוה. התראה איז א דין אין תשובה. דער דין פון התראה איז מאכן אז מ'זאל קענען תשובה טון. יענע אקציע איז זיך דעמאלטס צושטעלן צו דעם.

און די זעלבע זאך דא, אוודאי, אז דו האסט געזאגט ביסטו מסתמא גערעכט, אפילו אויב דער רב האט רעכט צו געבן א דין התראה פריער, אדער נישט, איך ווייס נישט, אפשר יא, אפשר נישט, נישט די ווארט. די גאנצע זאך איז דא... דער רב האט מסתמא געהאלטן אז א חלק פון דורשין וחוקרין איז מ'דארף טשעקן וויאזוי די התראה איז צוגעגאנגען. יא, אבער ער טראכט פון די טעכנישע התראה. איך זאג אז די אידיע פון התראה איז אלעמאל דאס.

ס'איז נישט ריכטיג. דאס אז ס'ארבעט נישט תשובה נאך איידער מ'איז עובר, איז אזוי ווי צו זאגן אז ס'ארבעט נישט תשובה נאכ'ן טרייען תשובה צו טון. אזוויוי "מי שאמר עבודה זרה אעבוד ואשוב", איך מיין אז דו ביסט גערעכט אפשר פאר נאך א סיבה.

דא איז דא דער דין אז מ'זאל מלמד זכות זיין ביז די לעצטע רגע. ער האט געזאגט, וואס איז שוין שייך? מ'האט שוין געמאכט דרישות וחקירות. לכאורה, די מלמד זכות איז א מיינונג אז מ'האט אים נישט געגעבן עכט א טשענס. מ'האט נישט עכט גע... די התראה איז נישט געווען אן עכטע התראה אז ער זאל קענען תשובה טון.

דער לשון הרמב"ם — "תחילה"

אבער דער לשון הרמב"ם האט מיר זייער געפאלן. דער רמב"ם זאגט, **"טובה דבורה של תורה מצווה"**, אזוויוי, הלואי. ס'איז עפעס אזוויוי אביסל חסידות. דער רמב"ם גייט אזוויוי מיט די... אזוויוי דער קאנטער רב ר' אברהם'עלע האט געזאגט, אז ווען א גדול שרייבט, פסק'נט ער דאך אין הלכה. זאגט דער רמב"ם, **"תחילה"**. דער רמב"ם פסק'נט דאך זייער גוט אז מ'זאל אנהייבן די פסק.

אבער איך האב געטראכט, דער רמב"ם האט דאך נישט מחלק געווען. דער רמב"ם זאגט דאך, "אני מסכים". **"אבל אם התעקשו ולא שבו מעוונם, מצווה להלחם עמהם"**. ער האט דאך געזאגט פאר'ן רמב"ם, ער האט געזאגט, "מ'האט יא געטראפן א זייטיגע ישועה". אבער דאס איז די פראגע, צו מ'זאל ברענגען. אפשר, איך ווייס נישט.

תשובה אין בית דין של מטה

אבער דער חפץ חיים זאגט, איך מיין אז דאס איז א נארמאלע זאך, און דא איז עס מוכרח צו זיין. סתם מהרגע זיין סתם מענטשן, אוודאי דארף מען געבן א טשענס. די ישועה לכאורה גייט אויך נישט מיט אלע דינים אין עיר הנדחת, ווייל דארט רעדט מען דאך פון צוויי גאנצע שבטים, און מ'האט פריער געלערנט אז ס'איז עובד. אבער ס'האט סתם ענליכקייטן.

אבער דער אמת איז אז איך האב געטראכט פריער אזוי, איך מיין אז ס'קען זיין להוציא מלבן פאר די פארקערטע ריזן אויך. וואס איז א זייער שווערע זאך במציאות, ס'איז א סיוויל ווער בעיסיקלי. מ'דארף האלטן דערביי, ס'איז א גרויסע סכנה. סתם אזוויוי אונז האבן געזען, ס'איז נישט קיין פשוט'ע זאך צו מאכן.

און אזוויוי איך מיין אז דער רמב"ם ברענגט די הלכות דא בעיקר ווייל ער וויל מסביר זיין אז עבודה זרה איז נישט נאר א פרטיות'דיגע זאך, עבודה זרה קען זיין א כללות'דיגע זאך, ס'איז אן אנדערע סארט דין.

Speaker 2: אקעי.

דיון: הריגת אומשולדיגע מענטשן

Speaker 1: ניין, ס'איז גערעכט, אז ווען מ'מאכט א דין עיר הנדחת, הארגעט מען דאך אסאך אומשולדיגע מענטשן, סאו דער בית דין גייט זיין זייער זייער קערפול מיט ארויסגעבן אזא פסק. ווען דו נעמסט דא דער להוביל הנברות טאטש, ווען מ'געבן מיר נאר סקילה פאר דער עובד עבודה זרה, קומט זיי דאך עניוועי. אין העכסטן פאל געט מען זיי סייווי, אבער אין די מינוט מ'מאכט די גרעסערע דין פון הארגען די גאנצע שטאט.

ס'איז נישט ממש מ'הארגעט אומשולדיגע מענטשן. ס'איז טאקע נאר די מענטשן האבן געדינט עבודה זרה און זיי גייען זען, אבער אפילו קינדער פון די עובדים. אשר עבדו מאה, אז דער טאטע טוט עבודה זרה דינען די קינדער מער. און די קינדערליך נישט אן אומשולדיג. זייער גוט, און דער סענטס איז ער א משועבד געפירט. דא איז ער אין מלחמה, אזוויוי מלחמה, ווייל ער נישט גייט ער אונטערוואקסן א קינד און ער גייט... און וואס איז אייגערט.

אזוי, איך וויל דארן זאגן, פאר דעם, איז גייען באלד לערנעך אז תשובה איז טא אסאך א אחרונים פון שטאמט א גמרא וועגען דעם וואס זאגט אז תשובה העלפט נישט אין בית די של מטה. דא זעט מען קלאר א מקור אז טא האט תשובה וואס העלפט אין בית די של מטה. אפשר רמב"ם, אז תשובה העלפט אויף דעם אופן עס הייסט השרעה, לאמיר עס רופן, השרעה איז געקנעקטער מיט דעם תשובה.

הלכה י': אויפשטעלן בתי דינים און דרישה וחקירה

Speaker 1: ווייטער שטובוקא נאכדעם וועט די שטאט געווארן שוין צעבראכן, **מייד מרבי להם בתי עדינים ודנים עושים.** עס וועל מערבט א פארשידענע בתי עדינים, אבער דא דארפט שוין נישט זיין בית דין פון עיין בית, ווייל דא רעדט מען דא איז א בית די וואס עס איז דאן איין מענטש אויפאמאל.

פארוואס תלמידי חכמים?

אינטערסאנט, מען האלט שוין דא ביי די דריטע, סאוואס עס דארפט דיין דריי קאמיטיס, קומען שיקט מען שליחות און אינספעקטארס, אדער מיר שיקט מיט מידער חמים אזעלכע מחזירים בתשובה, און מיר שיקט א דעלעגאציע פון היד הברד, איך ווייס דארמנע יצחק, טרייט מחזיר זיין בתי דינים און דא מאכט מען פארשידענע בתי דינים. מ'זאל מעזר זיין רבותי אז עס איז נישט קיין וועג. מ'זאל מעזר זיין בית דרום. איך ווייס דארמסן אזעלכע זיין תחכם, אז מען איז דארמסט מיט זיין חכם ווען מ'הרץ טרייט מחזיר בי תשובה זיין האט עס יענץ פנים.

Speaker 2: אקעי.

דין יחידים — מיעוט העובדים

Speaker 1: דא שטעלט מען אויף פארשידענע בתי דינים, און די בתי דינים זענען דאן די אידן. איז אזוי, **קאום יישר בעל אויף שניי איידעם שעבוד עבודי זרה, אחרא שעתרי בו.** אויף יעדער מענטש איז אזוי, מען ברענגט צוויי איידעם וואס זאגן אז ער האט געדינט עבודי זרה נאכדעם וואס מען האט אים געווארנט.

דא זעט מען אויף, יא, אז ס'איז דא א קלארע דינג. בויפן פראטי. אבער שטער קענען, פון דא האט דער ארבעט געזען אז מען רעדט אז ס'איז געווען ממש אסרעה. ווען וועגן דעם וואונדערט ער זיך וואס העלפט די מחזירים בתשובה זיין.

דיון: וואס מיינט "מחזירים בתשובה"?

Speaker 2: אבער... אשר די ביזשוואו זענען. אבער... אדער קענען, אז דער היזריער מיינט דעם יזרה בתשובה זיין? סאטי טעהאל האט דער זיין תלמידה חמים גייען ארום מענטש צו מענטש. קענען, אזוי גייען ארום בית המדרש זיי האלטן און קלאפן אויף מעלמען זיי זענען מחזיר עדיבער די עולם? אפשרביידע?

Speaker 1: דער דין איז דאך אז תלמידי חכמים, איך מיין אז טעקניקלי מיינט עס אזוי ווי ס'איז דאך דא די בית דין וואס זיי זענען די חכמים. תלמידי חכמים מיינט אז מ'זאל נאך שיקן נאך חכמים. היוצאים, מ'דארף נאך חכמים, תלמידים וואס זיי גייען לערנען הלכות און רעדן עס.

ס'איז געווען א ישיבה. איך טראכט נאך א סיבה פארוואס זיי דארפן זיין תלמידי חכמים, קלוגע אידן, ווייל שפעטער זעען מיר אז ס'איז אפשר תיבוקא עיר, זיי לאזן נישט אריין. מ'דארף טרעפן קלוגע אידן וואס ווייסן וויאזוי אריינצוגיין. ס'איז א פאליטישע שווערע זאך. מ'דארף אריינגיין אין די שטאט און איבערקלערן די מסיחים ומדיחים און טרעפן א וועג וויאזוי צו רעדן צו די עולם. די שטאט איז תיבוקא עיר, אבער ווען מ'קומט שוין מיט א מלחמה, זיי קומען נאך בדרכי שלום, זיי זענען דיפלאמאטן. דיפלאמאטן דארפן זיין קלוגע אידן.

Speaker 2: יא.

מיעוט vs. רוב — דין יחידים אדער עיר הנדחת

Speaker 1: שוין, ווייטער. איז, איז קומען שני עדים אז ער האט געדינט עבודה זרה. מ'פרישן אותו, מ'זאגט אקעי, דער מענטש, מ'שרייבט אים אפ, דער מענטש ווייסן מיר שוין די דין. און אנן קוקט מען, מ'מאכט א ליסט.

אם נצטרפו כל העובדים איז מיעוטה, אז צווישן אלע וואס האבן געדינט עבודה זרה זענען זיי נאך אלץ די מיעוט פון די עיר, איז דעמאלטס זענען זיי דן ווי יחידים, און די עונש פאר יחידים פאר עובדי עבודה זרה איז סקילה, **ושאר העיר ניצול**. די איבעריגע שטאט ווערט ניצול. ס'איז דאך נאר געווען א מיעוט.

אבער **אם נצטרפו**, אויב טרעפט מען אז די עובדי עבודה זרה זענען רוב שטאט, אז ס'איז דא א דין עיר הנדחת, איז דארף מען **מעלין אותן לבית דין הגדול**. מ'דארף זיי ברענגען קיין ירושלים, אדער מ'ברענגט אראפ די בית דין הגדול אהין. מ'ברענגט זיי, די בית דין הגדול דארף דן זיין די גאנצע רוב אויפאמאל, אדער אויך צוויי מענטשן אויפאמאל, איך ווייס נישט פונקטליך.

הריגה בסייף — נישט סקילה

Speaker 2: אקעי.

Speaker 1: **וגומרין שם דינם**, און בית דין איז דן, בית דין הערט אויס די סנהדרין טענות, און איז מחליט אז ס'האט א דין עיר הנדחת. און דעמאלטס, **והורגין כל אלו שעבדו בסייף**, דעמאלטס הרג'עט מען יעדער איינער פון די וואס האבן געדינט עבודה זרה מיט א סייף.

דיון: ווער ווערט געהרג'עט?

אה, **מכין את כל נפש אדם אשר בה לפי חרב**, יעדע נפש פון א מענטש וואס איז געווען דארטן אין די שטאט.

Speaker 2: ניין, ס'זעט דא אויס אפילו די מיעוט וואס האט נישט געדינט עבודה זרה.

Speaker 1: ניין, ניין. **אם נתחייבה**, קוק, ס'שטייט דא אזוי, **אם נתחייבה**. אה, אה, אה, אנטשולדיג, דו ביסט גערעכט. **מכין את נפש אדם אשר בה**, יעדן איינעם וואס איז דארטן. אויב די גאנצע שטאט האט געדינט עבודה זרה הרג'עט מען יעדן איינעם.

Speaker 2: טף ונשים אויך, די ווייבער און די קינדער פון די עובדי עבודה זרה?

Speaker 1: דארט ווייסן מיר, דו זאגסט אפשר נאר אויב די עובדי עבודה זרה האבן געדינט...

Speaker 2: די גאנצע שטאט הרג'עט מען נאר די דין עובדים.

Speaker 1: קורץ, די עובדי עבודה זרה הרג'עט מען, פלאס מ'הרג'עט זייער שטיב. **מכין את כל הטף ונשים של עובדים לפי חרב.**

מחלוקת תנאים וועגן קינדער

Speaker 2: ניין, גוט.

Speaker 1: ס'איז דא א מחלוקת וועגן דעם, ס'איז געווען תנאים וואס זאגן אז מ'הרג'עט נישט די קינדער אפילו.

Speaker 2: אה, זעסט, קורץ, דער רש"ש משאנץ, איך זע אז ס'איז געווען דער רמ"ץ, איך האב געטראכט, און ער זאגט אז דאס וואס דער רמב"ם זאגט "מכין נשים של עובדים", מיינט ער נאר די נשים שהדיחו אותם, אבער די צדקניות...

Speaker 1: אה, ווייל די גמרא פרעגט עפעס, וואס טוסטו מיט די נשים צדקניות?

Speaker 2: סאו ער לערנט ארויס אז אפילו אין עיר הנדחת איז אויך דא צדקניות וואס האבן נישט מסכים געווען.

Speaker 1: אזוי זעט אויס.

Speaker 2: אקעי, ס'איז דא וועגן דעם, ער רעדט וועגן דעם מיט די גמרא, און די פרטים דארט. אבער וואס דער רמב"ם זאגט דא איז אז בזכות נשים צדקניות אז זיי האבן נישט נאכגעגאנגען, איך ווייס נישט ממש די דין עיר הנדחת, אבער ס'איז דא אזא זאך ווי נשים צדקניות.

Speaker 1: על כל פנים, דאס איז קלאר, אפילו אין דער רמב"ם, דער רמב"ם גייט אביסל לחומרא, ס'איז געווען תנאים וואס האבן געהאט שיטות מקילות. אפילו דער רמב"ם הרג'עט קיינמאל נישט קיין מענטש וואס האט נישט געדינט עבודה זרה. נאר די שטיב, די נשים וטף של העובדים, אויב זיי זענען רוב, וואס איז נישט די גאנצע.

נשים איז פשוט, אבער קטנים איז דאך א גדולה. סאו עניוועי, אן אשה קען דאך זיין אן עובדת עבודה זרה, אבער קטנים איז דער חידוש לכאורה.

הלכה י"א: דין מדיחים — סקילה

Speaker 1: ווייטער זאגט דער רמב"ם, אקעי, דאס איז די דין פון די מענטשן. יעצט זאגט דער רמב"ם ווייטער, **"בין שהודחה כולה בין שהודחה רובה, סוקלין את מדיחיה"**. די מדיח, די מסית ומדיח, זיי געבט מען יא סקילה. זיי געבט מען נישט די עונש פון סייף, זיי געבט מען א גרעסערע עונש פון סקילה. מ'לערנט עס ארויס פון א פסוק.

דין שלל — צוזאמנעמען אין רחוב

"ומקבצין את כל שללה אל תוך רחובה". מ'נעמט צוזאם אלע געלט, די שלל, די רויב וואס איז אין איר.

Speaker 2: יא.

Speaker 1: מ'נעמט עס **"אל תוך רחובה". "אחת רחוב, אם אין לה רחוב"**. וואס איז אויב זי האט נישט קיין מעין גאס? נעמט מען א שטח און מ'מאכט עס פאר א רחוב.

איז ווייטער, **הוי רחוב החוצה לה**, אויב די רחוב העיר איז אינדרויסן פון די שטאט, **בונים חומה חוצה לה עד שיכניסנה לתוכה**, בויט מען אויף אזא אופן, מ'בויט א וואנט ארום די רחוב, אבער די רחוב זאל זיין אין די שטאט, **שנאמר על תוך רחובה**, אז די רחוב זאל זיין על תוך, אין די שטאט.

דו פארשטייסט די הלכה? זייער פאני, ס'זעט אויס אזוי ווי ביי חנינא בן דוסא אין שטאט.

הלכה י"א (המשך): דין רחוב העיר — אויב ס'איז נישטא קיין רחוב

וואס אויב ס'האט נישט? ס'האט נישט קיין רחוב? נעמט מען א שטח און מ'מאכט עס פאר די רחוב. איז ווייטער, הוי רחוב החיצונה, אויב די רחוב העיר איז אינדרויסן פון די שטאט, **בונין חומה חוץ ממנה עד שתכנס לתוכה**, בויט מען אויף אזא אופן, מ'בויט א וואנט ארום די רחוב, אבער די רחוב זאל זיין אין די שטאט. צו נעמען **אל תוך רחובה**, די רחוב דארף זיין אל תוך, אין די שטאט. מ'דארף צובויען אזוי ווי א סטעידזש צו וויקלען די רחוב. די רחוב מיינט לכאורה די שוק, ווי מ'דרייט זיך, די הויפט פלאץ. יא.

דין הריגה פון בהמות

זאגט דער רמב"ם ווייטער, **והורגין כל נפש חיה אשר בה.** זאגט ער עס נאכאמאל, ווער, צו זענען דאס מענטשן עובדי עבודה זרה, אדער בעלי חיים. ווייס איך נישט. בסופן אז **כל שללה עם המדינה באש**, אז ס'איז ארייינגעגאנגען שוין... אה, א בהמות. ער ברענגט אז ס'מיינט די בהמות. וואס איז א בהמה לפי חורבן? רייט, די בהמות פארברענט מען נישט, מ'שעכט זיי קודם. דא שטייט דאך בהמה חיה? ווייס איך נישט. ס'איז קיין

דין פון די שריפה. זיי פארברענען די שריפה דאך נאר אזויווי א ביעור חמץ. אה, והורגן מיינט מען, הרג, און נאכדעם פארברענט מען. **ושרפה** איז א מצוות עשה, **שנאמר ושרפת באש את העיר. את העיר** מיינט לכאורה דא די אלע לעבעדיגע, **ואת כל שללה**, מ'פארברענט די רכוש. רייט, גוט.

שייכות צווישן עיר הנדחת און ביעור חמץ

זאגט דער רמב"ם ווייטער... אזויווי ביעור חמץ. דאס איז אן הכנה פאר ביעור חמץ. מ'פארברענט די אלע עבודה זרה וואס איז געווען. חמץ שבלב. יא. זאגט דער רמב"ם ווייטער. חמץ, דאס איז ווי חמץ און די עבודה זרה, האבן א שייכות. פון די שריפה. אה, ווייל זיי זענען ביידע זענען בלב. ביידע זענען אין די... יא. ביידע האבן א דין שריפה. זאגט דער רמב"ם ווייטער.

הלכה י"ב: נכסי צדיקים שבתוכה

נכסי צדיקים שבתוכה. וואס טוט זיך מיט די צדיקים אין די שטאט? דער רמב"ם זאגט, וואס מיינט צו זאגן צדיקים? מ'מיינט נישט צו זאגן דווקא צדיקים וואס זענען אין די מדריגה פון צדיקים. ניין, ס'מיינט צו זאגן **שאר יושבי העיר שלא הודחו**, די וואס זענען נישט נאכגעגאנגען נאך די מסית ומדיח.

די שטאט האט א דין עיר הנדחת, אבער זיי האבן נישט נאכגעגאנגען. פאר דעם הייסן זיי צדיקים. און אזוי איז געווען אין יש חמישים צדיקים, דער אברהם אבינו האט זיי גערופן צדיקים, די קלוגע אידן וואס נארן זיך נישט נאך די עיר הנדחת. צדיקים בתוך העיר, צדיקים בדיניהם. נישט דווקא צדיקים, מענטשן וואס זענען כמעט נישט קיין עוברי עבירה. צדיקים בדיניהם.

��בשער ישבו לוט ואחיו נשרפים בכלל שללה. די נכסים זייערע אליין ווערן פארשטייט זיך גערעטעוועט, אבער זייער געלט ווערט אויך פארברענט, **הואיל וישבו שם ממונם אבד**, ווייל זיי האבן דארטן געוואוינט, אזא אוי לרשע אוי לשכנו, זייער געלט ווערט נאבד.

פארוואס האבן זיי פארלוירן זייער געלט — דער טעם פון לוט

עס קען זיין אז דער רמב"ם לערנט, איך מיין אז אין די גמרא דאכט זיך אז פארוואס זענען זיי אהינגעגאנגען? זיי זענען אהינגעגאנגען פאר געלט. זיי זענען געווען ערליכע אידן, אבער פארוואס זענען זיי געגאנגען? ווייל דארטן איז דא א גרויסער יישוב. און עס שטימט אויך מיט דעם וואס דער רמב"ם האט פריער געלערנט, מ'טאר נישט וואוינען מיט רשעים. פארוואס איז ער נישט געגאנגען אין א מדבר? ווייל ער דארף האבן א סטאר, ער דארף זיין א נארמאלער מענטש. איז דא א קנס אויף דעם. לוט האט טאקע פארלוירן זיין געלט. דאס איז פשט אין דעם אמת'ן, מ'האט נישט גערעטעוועט זיין געלט, נאר אים. אברהם האט גערעטעוועט זיין געלט די ערשטע מאל פון די מלכים, אבער ווען עס איז געווען די בן פקועה סדום, דאן מוז שוין גיין די דין עיר הנדחת.

דין הנאה פון שלל עיר הנדחת — לוקה אחת

זאגט דער רמב"ם ווייטער, **וכל הנהנה ממנו בחלצו לוקה אחת**, איינער וואס קען זיך נישט איינהאלטן און ער נעמט פון די שלל, פון די געלט, באקומט ער איין מלקות, **שנאמר ולא ידבק בידך מאומה מן החרם.** ער זאל נישט נעמען גארנישט פון די חרם, פון די געלט וואס מ'דארף מחרים זיין. וואס איז די אחת? ער זאגט אז אחת מיינט, להפיקא פרק ז', גייט מען זען אז עס איז דא הנאה פון די עבודה זרה אליינס, איז לוקה שתים. דאס זענען צוויי איסורים. אבער עיר הנדחת איז נאר איין לאו.

הלכה י"ג: דין ייאוש — כל המחזיק מנכסיהם זוכה בהם

זאגט דער רמב"ם ווייטער, **כיצד היתה נעשית הלכה זו? עיר הנדחת שהיו בה עדים**, זענען געקומען עדים און מ'האט געגעבן אויף א שטאט די דין עיר הנדחת, נאר מ'האט מזהיר געווען די עדים. און אינצווישן האט איינער געכאפט נכסים פון די עיר הנדחת. ער האט געפלאנט הנאה צו זיין פון די איסור פון הנאה זיין.

אקעי, ביז ס'וואלט נישט געווען נגמר הדין אדער... ניין, מ'רעדט דא פון נגמר הדין, מ'וועט שוין זען. **כל המחזיק מנכסיהם זוכה בהם.** מ'רעדט דא נישט פון קיין דין אין עבודה זרה, דאס איז א פסק דין אין ייאוש, אין אבידה, אין די סארט הלכה. אז דער וואס האט גענומען געלט וואס מ'האלט אינמיטן משפט'ן דערויף אלס עיר הנדחת, און שפעטער שטעלט זיך ארויס אז די שטאט איז נישט קיין עיר הנדחת, איז דער וואס האט עס געכאפט האט זוכה געווען, און מ'מעג יא הנאה זיין. פארוואס מעג מען הנאה זיין? ווייל מ'האט זיך מתייאש געווען, ממילא הייסט עס אן אנדערע דין פון לעיט ביני ביני ממונא דחרמא. פארוואס טאקע האט ער זוכה געווען? **שכל אחד ואחד כבר הפקיר ממונו בשעת גמר דין**, ווייל ווען מ'האט געהאלטן שוין ביי גמר דין האט זיך יעדער איינער שוין אויפגעגעבן, מ'האט זיך שוין מייאש געווען אויף די געלט, ממילא דער וואס האט עס געכאפט איז געווען אזויווי זוכה געווען אין א הפקר, זוכה געווען אין א ייאוש.

קשיא און תירוץ: פארוואס איז מען מייאש אויב מען איז אומשולדיג?

דער ערוך לנר זאגט אן הלכה, ווייל איך טראכט אז דער מענטש ווייסט דאך יא, ער פילט דאך אז ער איז אומשולדיג, האט ער זיך צום סוף מתייאש געווען? פארקערט, זייער גוט. פארקערט, פארקערט. ער ברענגט די גמרא אין כריתות וואס קומט די דין, ער זאגט אז פארקערט, אויב ס'וואלט מענטשן מפקיר זיין זייערע חפצים ווייל זיי מיינען אז זיי זענען שולדיג, איז אויס, ווייל מ'האט גע'פסק'נט אז זיי זענען שולדיג. פארקערט, יעדער איינער זאגט, איך בין דאך א צדיק, די אנדערע רוב שטאט האט געזינדיגט אמת, אבער איך בין דאך א צדיק. סאו ער איז מפקיר זיין חפצים על דעת אז ער איז א צדיק וואס נעבעך האט פארלוירן זיין געלט. סאו ער איז א צדיק וואס האט פארלוירן זיין געלט.

נאך א הסבר: מסתמא איז געווען עפעס פישי

זאגט דער רמב"ם ווייטער, אבער מסתמא, אויב מ'וויל אזוי זאגן חסיד'יש, מסתמא עפעס איז געווען פישי אין די שטאט, ס'קומט זיך זיי נישט זייער געלט. לאמיר אזוי זאגן, מ'האט דאך אנגעגאנגען ביז א זמן, ס'טייטש מ'האלט שוין נאך דעם וואס מ'האט געשיקט שליחים זיי מחזיר בתשובה זיין. ס'קען אפילו זיין אז זיי האבן טאקע געדינט עבודה זרה, נאר ס'איז נישט געווען קיין צוויי כשר'ע עדים אדער וואס, דאס טייטש אזוי.

הלכה י"ד: לא תבנה עוד — מ'טאר נישט צוריקבויען

זאגט דער רמב"ם ווייטער, **ואינה נבנית לעולם**, די עיר הנדחת טאר מען נישט צוריקבויען קיינמאל, **וכל הבונה אותה לוקה, שנאמר לא תבנה עוד.** לעולם מיינט לעולם אדער ווי לאנג דער מענטש לעבט? מ'דארף טראכטן וואס לעולם ניצט זיך נישט אויף איינער. ס'איז אינטערעסאנט, ווייל געוויינליך די לא תבוא בקהל ה' איז שוין נישטא קיין עמוני ומואבי, אבער די שטאט בלייבט דאך אלץ.

דאס איז אן אנדערע שאלה, ווי לאנג היינט צו טאגס דו קענסט זאגן אז א פלאץ איז געווען עיר הנדחת. אויב דו ווייסט נישט, טאר מען נישט בויען? מען ווייסט נישט. ווייסט מען נישט.

פארגלייך צו נחל איתן — די למדנ'ישע קשיא

דאס איז אן אינטערעסאנטע זאך. דאס איז דאך די באקאנטע קשיא פון פארוואס מען מעג בויען יעדע פלאץ, ווייל עס איז דאך א ספק פון נחל איתן, כל קבוע כמחצה על מחצה. דאס איז דאך די באקאנטע למדנ'ישע קשיא. זאגט מען אז מען טוט נישט רייזן אין נחל איתן, און אויב זאגט מען כל קבוע כמחצה על מחצה, זאל יעדע פלאץ זיין א ספק נחל איתן.

וואס דו קענסט לכאורה פרעגן איז די זעלבע קשיא אויף ספק עיר הנדחת, לויט די שיטה אז... אקעי, אבער מסתמא איז אזא פלאץ דארף די בית דין הענגען א סיין, אדער עפעס אריינשטיין. לכאורה איז עס נישט קיין גוטע צושטעל, ווייל נחל איתן איז נישט אזא גרויסע פרסום. ווען א מענטש איז געשטארבן אין א פלאץ איז עס דאך א גאנצע ריזיגע געשעעניש, עס מוז ווערן פארשריבן אין היסטאריעס, נישט סתם אזוי.

וואס מיינט "בנו אותה" — גנות ופרדסים מותר

אבער זאגט דער רמב"ם אז מען טאר נישט בויען א שטאט, אבער **מותר לעשותה גנות ופרדסים**. מען מעג יא בויען גנות ופרדסים. שטייט אין רמב"ם **לא תבנה עוד**, זאגט ער, **לא תבנה מדינה כמו שהיתה, אבל מותר לעשותה גנות ופרדסים**. מען טאר נישט צוריקמאכן פאר א שטאט.

און דעמאלט האב איך געטראכט, בכלל בנו אותה מיינט אז מען בויעט צוריק די שטאט. עס קען זיין אז אפילו דארט בויען עפעס הייזקעלעך... מען דארף וויסן וואס בנו אותה מיינט. ניין, עס קען זיין אפילו נישט גנות ופרדסים. מען דארף טראכטן, ווייל כמו שהיתה איז עפעס. מען דארף טראכטן.

תירוץ פאר די קשיא — בויען א נייע שטאט מיט א נייעם נאמען

אזוי איז אפשר א תירוץ פאר מיין קשיא, אז מען טאר נישט צוריק איבערבויען די שטאט. עס איז געווען א שטאט וואס האט געהאט אזא נאמען, און מען מאכט עס בשם ישא חודש אדער עפעס, חס ושלום. איך ווייס נישט אויב עס איז דא אזא חודש, דאס טאר מען נישט. אבער אקעי, מען דארף טראכטן. אבער יא, נאר גנות ופרדסים מעג מען.

דיגרעסיע: בית שמש און פורים

זאגט דער רמב"ם ווייטער... ס'איז נתעורר געווארן א חקירה אין הלכות... נו... איז דא א הלכה פון א שטאט אין פורים, ווייל ס'איז דא מענטשן וואס זאגן אז אין בית שמש, איך ווייס, נעבן דארט איז געווען עפעס א שטאט, משמות ישבו בנין, און אנדערע טענה'ן אז עס קען זיין אז מען בויעט אין די זעלבע שטח און עס ווערט א שטאט, אבער עס איז נישט די שטאט. ירושלים, מען האט איבערגעבויט ירושלים. עס איז געווארן חרוב, און מען האט עס איבערגעבויט. אבער דו בויסט גראדע א שטאט אין דעם פלאץ, וואס דו זאגסט הייסט נישט לא תבנה עוד.

אקעי, איך האב דערווייל נאך נישט געהערט אז עס איז שוין דא א פלאץ וואס איז געווען אן עיר הנדחת און מען טאר נישט בויען. מען זאגט אז עס איז דא מענטשן וואס ווארפן די ווארט, ווייל עס איז דא אן עדה קדושה וואס לאזט נישט בויען אין ערגעץ. נאר סתם טרעפן מקורות פאר אנדערע היצער. אקעי.

הלכה טו: שיירא העוברת ממקום למקום — רייזנדע אין עיר הנדחת

זאגט די רמב"ם ווייטער, **שיירא העוברת ממקום למקום**, ס'איז דא מענטשן וואס זיי גייען גלות ליידן זיך, זיי פארן פון איין פלאץ צום צווייטן, און זיי האבן געסטאפט ביי א עיר הנדחת. **אם עברו בעיר הנדחת**, איז אזוי, **אם הדיחו אותה**, אויב זיי זענען אויך נאכגעגאנגען נאך די עובדי עבודה זרה פון דער שטאט, איז אזוי, אויב זיי זענען געווען **תושבי העיר**, אייביג איז דאך די דין אז ביי דרייסיג טעג, אויך לגבי פסח, לגבי מזוזה, אויב דו וואוינסט אין א שטאט דרייסיג טעג ווערסטו א חלק פון דער שטאט, דעמאלטס **נהרגין בסייף וממונם אבד**, האבן זיי אויך א דין פון עיר הנדחת. **ואם לאו**, אויב זיי ווערן נישט קיין חלק פון די תושבי העיר, הייסן זיי נאר אזויווי עובדי עבודה זרה בתור יחידים, באקומען זיי די עונש פון יחידים אז זיי זענען **בסקילה, וממונם לא רשעים**, און די געלט גייט יא צו די יורשים.

הלכה טז: נכסים פון אנדערע שטעט מופקדין אין עיר הנדחת

זאגט די רמב"ם ווייטער נאך א הלכה וועגן די נכסים פון א עיר הנדחת. זאגט די רמב"ם אזוי, **נכסי אנשי מדינה אחרת שהיו מופקדין בתוכה**, וואס טוט זיך אז די עיר הנדחת האט געהאט דארטן א באנק, אדער ס'איז געווען מענטשן פון אנדערע שטעט האבן דארטן מפקיד געווען זייער געלט. **אף על פי שקיבלו עליהם אחריות**, אפילו די עיר הנדחת מענטשן האבן מקבל געווען אחריות, און לגבי אנדערע הלכות, למשל טאקע ביי חמץ, באקומט עס די דין אז דער מענטש וואס האט געגומען אחריות ווערט עס זיין געלט, אבער לגבי עיר הנדחת הייסט עס נישט נאך ווי זייער געלט. אין אנדערע ווערטער, בעצם מיינט אחריות אז אויב ס'וואלט געווארן נשרף וואלט מען געקענט תובע זיין די עיר הנדחת מענטשן זיי זאלן צאלן. אבער **הואיל ואינו שלהם, הרי אלו לבעליהן**, מען געבט עס צוריק צו די בעלים, **שאינו שלל**. די ווארט שלל זעט אויס אזא איבעריגע ווארט, אבער דאס וואס מ'לערנט ארויס איז א חידוש, דלא שלל חברותא, אפילו באופן וואס זיי האבן מקבל געווען אחריות.

נכסי הרשעים מופקדין במדינה אחרת

זאגט די רמב"ם ווייטער, אבער פארקערט, **נכסי הרשעים**, די מענטשן, די אנשי עיר הנדחת, די רשעים **שהדיחו שהיו מופקדין במדינה אחרת**, זיי האבן געהאלטן זייער געלט אין אינסטיטושנס אינדרויסן פון דער שטאט, איז אזוי, **אם נתבעו יחד עמהם**, אויב מ'האט עס סאם געגומען ביים דן זיין, **נשרפין עמהם**, פארברענט מען עס אויך ווען מ'פארברענט די עיר הנדחת. **ואם לאו**, אויב מ'האט עס נישט מקבץ געווען, ס'איז געבליבן אין די שטאט אינדרויסנדיגע שטאט, איינמאל אבדן, **הרי אלו נתנין לרשעים**, באקומט עס אויך נישט די דין פון אוועקגיין. שלל מיינט ווען ס'איז דארטן זעט אויס.

הלכה י"ז: בהמה שחציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת

דער רמב"ם האט אזא פאל, אזא אינטערעסאנטע הלכה. ער זאגט דריי מאל. בהמה וואס... איך בין כמעט געווארן העפי. יא. א בהמה וואס **חציה של עיר הנדחת**, צוויי מענטשן האבן געהאט א שותפות, איינער פון די אנשי עיר הנדחת מיט איינער פון דרויסן, און ס'איז איין בהמה, **וחציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת בתוכה, הרי זו אסורה**, איז די גאנצע בהמה אסור. דער רמב"ם איז שוין מסביר דאס. אבער **ואיסור שכנים**, א מענטש פון עיר הנדחת מיט א שכן פון די נעקסטע שטאט האבן געהאט א גרויסע טייך צוזאמען.

הלכה י"ז (המשך) — דין שותפות אין בהמה ועיסה

ס'איז אוועקגערוקט.

שולחן ערוך מיינט ווען ס'איז דארטן. זעט אויס יא.

זאגט דער רמב"ם אזא פאל, אזא אינטערעסאנטע הלכה. זאגט דער רמב"ם, **בהמה, וואס חציה של איש עיר הנדחת**, צוויי מענטשן האבן געהאט א שותפות, איינער פון די אנשי עיר הנדחת מיט איינער פון די דרויסן, אין איין בהמה, חציה של זה וחציה של זה, **בתוכה, הרי זו אסורה**, איז די גאנצע בהמה אסור.

דער רמב"ם איז שוין מסביר פארוואס. אבער **עיסה שהיא כן**, א מענטש פון עיר הנדחת מיט א שכן פון די נעקסטע שטאט האבן געהאט א גרויסע טייג צוזאמען, **איז מותרת**. די עיסה איז נאך אלץ מותר, ווי **שיכול לחלוק עיסתו**, ווייל די האלב עיסה איז דאך כשר.

אבער א בהמה קען מען נישט זאגן א האלבע בהמה, ווייל די כח החיים איז דאך איינס. ווען מ'שניידט א בהמה אין האלב וועט די בהמה נישט סורוויוון. עיסה קען מען דאך מאכן א קלענערע טייג. א בהמה זאגט מען אזוי ווי יעדע טראפ בלוט איז דא ביידענס, ממילא איז די גאנצע בהמה...

וואס איז די לשון פון די גמרא? **שיכול לכזית בזה וכזית בזה**. אבער ווי דו זאגסט, א בהמה איז א לעבעדיגע זאך, איז א דבר אחד, ס'איז איין זאך, איך קען עס נישט צוטיילן. ס'וואלט געבליבן צוויי לעבעדיגע זאכן. ס'איז איין זאך.

בהמות של עיר הנדחת שנשחטו, זאגט דער רמב"ם ווייטער, **מוציאין לשחיטה**, געוועהנליך הרגעט מען עס, הרגעט מען עס בסייף, און דעם נכסים פארברענט מען. אבער וואס טוט זיך מוציאין לשחיטה? **איז אסורה בהנאה כשאר הנשחטות שאסורות בהנאה.**

הלכה י"ח — דין שער הראש און פאה נכרית

שוין, זאגט דער רמב"ם ווייטער, **שער הראש**, די האר פון די קאפ, **בין של אנשים בין של נשים שבה, מותר בהנאה**. פארוואס? ווייל די מענטשן ווערן נהרג, אבער זייערע האר איז נישט קיין נכסים און נישט קיין מענטשן.

אבל שער פאה נכרית, הרי הוא בכלל שללה ואסור. ממילא לערנט מען זיך אז פאה נכרית איז די דין ווי א דסור, אופס, אן עיר הנדחת, נאר אויב ס'איז געווען אן עיר הנדחת. ס'איז אן אינטערעסאנטע הלכה. ס'איז אן אינטערעסאנטע פשט. ס'איז פארוואס די גמרא זאגט עס. ס'איז א חפצא. האר איז דאך נישט דאס, אבער פאה נכרית איז דאך נישט קיין האר.

סאו, די גמרא פרעגט שער של נשים צדקניות, און די גמרא זאגט הנאה מילתא. סאו, יא.

דין פירות דקלים — מחוסר קביצה

זאגט דער רמב"ם ווייטער, **פירות דקלים שבה, מותרים.** די פירות פון דקלים, ער מיינט נישט דווקא דקלים, ער מיינט פירות פוןביימער אין די עיר הנדחת, איז מותרים. דאס איז א פשוט'ע זאך, ס'איז א פשוט'ע זאך.

און דאס איז טאקע וואס ער זאגט די כלים. ס'איז דאך דארט אזא פאלע אין יעדע גמרא, אפשר איז דאס מחוסר קביצה. קען זיין, דאס איז דאך דווקא. אפשר נעמט מען ארטיקלען וואס ס'איז אויף דעם, איז עס שוין איינמאל מחוסר קביצה. א זאך וואס מ'האט שוין אויסגעריסן, ס'פעלט נאר עס צוזאמנעמען אויף איין פלאץ, די זאכן דארף מען פארברענען. יוצא פירות המחוברין שהן מחוסרין תלישה וקביצה ושריפה.

זאגט די רמב"ם, וויאזוי דו זעסט די סיבה פארוואס שער הראש איז אויך מותר בהנאה, איז ווייל ס'איז נאך מחוסר קביצה. זאגט ער, איינמאל דו קלויבסט די אילנות אסורים, ס'איז נאך מחוסר תלישה, די אילנות אליינס, איז דאס זיכער אויך אזוי, ווייל ס'איז אויך מחוסר קביצה.

הלכה י"ט — דין הקדשות שבתוכה

זאגט די רמב"ם ווייטער, וואס טוט זיך ווען די מענטשן פון די עיר הנדחת האבן געהאט הקדש נאך פאר זיי האבן געדינט עבודה זרה? אפשר איז געווען, זיי האבן געדינט ביידע וועלטן, און זיי האבן מקדיש געווען פאר לשם שמים. איי, ס'קען זיין די הקדשים פון די צדיקים שבה, דו ווייסט נישט. אה, קען זיין.

איז אזוי, **קדשי מזבח**, די וואס ער האט מקדיש געווען און ס'האט שוין באקומען א קדושת קדשי מזבח, דאס הייסט, ס'איז דא אין הלכות קדשים, איז דא ווען מ'זאגט זאכן באופן אז ס'איז ראוי אז מ'זאל עס מקריב זיין, איז דאס שוין, איינמאל מ'האט געזאגט מ'זאל עס מקריב זיין, **ימותו**, ס'דארף שטארבן.

פארוואס? ווייל מ'קען עס נישט ברענגען פאר א קרבן, און די איינציגסטע זאך וואס מ'קען טון מיט קדשי מזבח איז ברענגען פאר א קרבן, איז דארף עס שטארבן. דאס הייסט, מ'דארף טון אזוי ווי מיט אלע אנדערע בהמות, מ'דארף עס הרג'ענען און פארברענען, ווייל **זבח רשעים תועבה**, מ'טאר עס נישט ברענגען פאר א קרבן. אזוי ווי עסן א זונה ומחיר כלב, יא.

דין קדשי בדק הבית — יפדו ואחר כך ישרפו

וואס טוט זיך מיט **קדשי בדק הבית**, וואס די בהמה האט נישט קיין קדושת הגוף נאר קדושת דמים, אז געווענליך דער הקדש נעמט די בהמה און פארקויפט עס, און נוצט די געלט פאר קודש? איז דער דין, אויך דא **יפדו**, זאל מען עס אויסלייזן אויף געלט, **ואחר כך שורפין אותן**, און דערנאך זאל מען עס פארברענען. די געלט גייט צו הקדש.

יא, אבער ווער גייט עס דען וועלן פודה זיין אויב גייט ער דארפן נאכדעם פארברענען די בהמה? נאכאמאל. אה, ווער איז עס פודה? די מענטשן אליין זענען עס פודה. ווער? די געלט פון די עיר הנדחת. די געלט פון די עיר הנדחת איז דאך אויך פסול'ע געלט לכאורה, יא. די געלט דארף מען אוועקווארפן. מען דארף דאך טרעפן אן אנדערע מענטש וואס זאל עס פודה זיין.

קען זיין מ'טרעפט א נדבן, איינער וואס וויל געבן געלט פאר הקדש אז דער בית המקדש זאל נישט האבן שאדן. אבער געווענליך איינער וואס איז פודה וויל ער האבן די בהמה. אפשר נעמט מען זייער געלט? יא, אבער זייער געלט האט דאך אויך די דין אז מ'טאר נישט נעמען פון די שלל.

מחלוקת הרמב"ם והראב"ד

דער ראב"ד איז בכלל מחולק, דער ראב"ד זאגט אז מ'פארברענט עס נישט. לויט אים האט ער נישט קיין פראבלעם. דער ראב"ד זאגט אז אייביג הייסט עס נישט זיין אייגנס, ווייל איינמאל ער האט עס געגעבן פאר'ן בית המקדש איז עס שוין נישט זיין נכסים. ער האט געגעבן א מתנה פאר איינעם. ער איז געווען פאר די פדיון און מ'לאזט עס בלייבן, ס'בלייבט גוט. מ'קען עס נוצן.

יא, יא, אזוי ווי אייביג. כאילו איך קען פארשטיין אז דער ראב"ד זאל זיין גערעכט, ווייל אויב איינער פון אונז וואלט אוועקגעגעבן א מתנה געלט, וואלט ער עס אויך נישט געדארפט פארברענען, ווייל ס'איז שוין נישט זיינס, אפילו ס'איז געבליבן אין זיין הויז לכאורה. דאס איז די דין וואס אונז האבן געלערנט, "נכסי חרם שנתקדשו בבאן". ס'איז טאקע א גוטע קשיא, דער ראב"ד'ס קשיא.

אבער דער רמב"ם זאגט, **"יפדו ואחר כך ישרפו, מה שנאמר 'שלל ולא שלל שמים'"**. ס'איז זייער פאני. ס'הייסט מ'דארף עס פארברענען. נו, איך פארשטיי נישט, וואס איז די "מה שנאמר"? די "מה שנאמר" איז פארוואס מ'קען עס יא פודה זיין. און וואס איז די פוינט פון עס פודה זיין און מ'גייט עס פארברענען? עפעס איז פאני, עפעס שטימט נישט דא מיט'ן רמב"ם. וואס איז די פשט?

ס'איז א משנה, און ס'איז צוויי וועגן וויאזוי מ'לערנט די משנה. ס'איז אביסל א קאמפליצירטע סוגיא, וויאזוי דער רמב"ם לערנט אפ די משנה און וויאזוי דער ראב"ד לערנט אפ די משנה. סאו יא, איך ווייס אויך נישט.

סאו מ'איז פודה, און **"אחר כך שורפין אותן, מה שנאמר 'שלל ולא שלל שמים'"**. "שלל שמים" קען מען נישט, דאס איז די מעלה, קען מען עס נאך פודה זיין. ווייל ווען נישט דעם וואלט מען עס נישט געקענט פודה זיין אויך נישט, ווייל די הקדש וואלט אויך נישט געטארט הנאה האבן דערפון, אזוויי די דין פון "כל שלל תהיה".

דין בכור ומעשר שבתוכה

"הבכור והמעשר שבתוכה" - ס'איז אזא משל פון "זבח שלמים תאכלוהו", אבער ס'איז נאר דא אויף קרבנות, נישט אויף מעקה עליות אליין. יא. **"הבכור והמעשר שבתוכה, שהן קדשי מזבח, ימותו"**. ווייל אויב ס'איז תמימים, גיבט מען די בהמה אליין, די בכור אדער די מעשר גיבט מען אליין, און דאס טאר איך נישט דער כהן נעמען, ווייל ס'איז אזוויי קדשי מזבח, און מ'דארף עס לאזן שטארבן. "ימותו" מיינט צו זאגן מ'פארברענט עס.

אבער בעלי מומין איז דאך ווייטער די זעלבע הלכה אז ס'איז נאר... וואס? ס'איז נאר מומים וואס ער איז פודה, ווייטער די זעלבע זאך. אר"י, בכלל בהמה פון נהרגים, ניין, אבער דארף מען עס יא הרג'ענען. אויף דעם זאגט מען נישט "שלו ולא שלל שמים". רייט, ווייל דער בעלים וועט מאכן אזוי ווי יפדה, אזוי ווי דער דין פון בדק הבית, דער קודש האט נאר די געלט דערפון. איז מען קען אים געבן די געלט.

סאו פארוואס גייט מען אים געבן די געלט? אפשר נעמט מען טאקע די געלט פון עיר הנדחת. אבער די בהמה אליינס איז בהמה. שטימט נישט. שטימט נישט.

אה, ווייל דער בעלים וואלט עס ווען געקענט עסן. ווייל ס'איז א בעל מום, וואלט דער בעלים עס געקענט עסן און עס פודה זיין. ממילא הייסט עס בכלל שלו. ווען דער בעלים קען עס נישט עסן, באלאנגט עס פאר הקדש, קען מען עס נאר נישט ברענגען אויב ס'איז עובד עבודה זרה. אבער וויבאלד ס'איז א בעל מום, קען דאך עס דער בעלים האלטן און פודה זיין און עסן, און טאקע שיקן די געלט, ממילא הייסט עס בכלל בהמה פון נהרגים.

הלכה כ' — דין תרומה שבתוכה

ער זאגט דא עפעס נאך, זייער א זיסע זאך. ער זאגט אזוי, ער גייט ווייטער, **א תרומה שבתוכה**, תרומה וואס ליגט דארטן, **אם הגיע ליד כהן, ירקב**. זאל מען עס לאזן ווערן פארשימלט, און נישט ארייננכאפן וואס איז די נפקא מינה. און דער כהן איז דאך אויך טמא אין עיר הנדחת. דאס איז די ווארט. און פארוואס פארברענט מען עס נישט? מען פארברענט עס יא. רש"י זאגט יא אז מען פארברענט עס. אפשר האט ער נישט געהאט די צייט צו שמועסן.

אקעי. **אם עדיין ביד ישראל, ינתן לכהן שבעיר אחרת.** אפשר קען מען עס נישט פארברענען ווייל ס'האט עפעס א קדושה, איז מען ווארט אויף

ירקב. איך ווייס נישט. אם עדיין ביד ישראל, אויב האט מען עס נאך נישט געגעבן פאר די כהנים, יא, רש"י זאגט אז מען זאל עס לאזן ליגן ביז ס'ווערט א כלי העשוי להרקב. מען פארברענט עס נישט ווייל ס'איז עפעס קודש, לאזט מען עס ווערן נרקב, זאגט ער.

אויב ס'איז נאך ביד ישראל, די פשט איז נישט זיינס, ווייל דו דארפסט עס נישט געבן פאר א כהן, ווייל ס'איז תרומה שבתוכה, אזוי ווי רעדט מען ווי לאנג איינמאל ס'איז מעשר, גיבט מען עס פאר א כהן פאר א מתנה כהונה, נחת רוח לשמים מקדושתם קדושת הגוף, און אויף דעם איז אויך נישט דא זביחה לשמה תעבור נאר אויף די מזבח, און די כהן קען עס עסן אזוי ווי געווענליך.

דין מעשר שני וכתבי הקודש

מעשר שני וכסף מעשר שני וכסף מעשר שני, און אדער געלט מ'האט שוין אויסגעלייזט מעשר שני צו כסף מעשר שני, בעצם באלאנגט עס פאר די בעל הבית, ווייל די בעל הבית עסט עס אין ירושלים, סאו אין א וועג איז עס קודש, עס האט א קדושה, און ביי טומאה מוז מען עס פארברענען ווייל ס'איז זלזול אין קדשים, אבער מ'טאר עס אויך נישט עסן ווייל נאר דער בעל הבית קען עס עסן.

איז א ראיה לגנזי, **כתבי הקודש**, און כתבי הקודש איז אויך א כתבי הקודש וואס מ'טאר נישט פארברענען אויף פאר די זעלבע סיבה. פאר וועלכע סיבה? ווייל ס'איז א כתבי הקודש, ווייל ס'האט באקומען די חותם פון אנשי עיר הנדחת אז ס'איז לגנזי.

זאגט דער רמב"ם, ענדיגט צו די מיט די ענינים פון די הלכות פון עיר הנדחת.

דאס הייסט אלעס איז זיכער פרטים פון זאכן וואס זענען קודש אדער וואס באלאנגען צו גאט. און אזוי ווי שותפות, מיינט עס אז ס'איז עשר בנאי, אז ס'ווערט אינגאנצן פארברענט. און יעצט לערנט מען אז ס'איז אויך טאקע א קדושה פון א עולה, ס'איז אזא בחינת עולה.

הלכה כ"א — מעלת דין עיר הנדחת: עולה, חרון אף, ברכה ורחמים

ולא עוד אלא שמסלק חרון אף מישראל, מיט דעם נעמט מען אוועק די חרון אף, **שנאמר "למען ישוב ה' מחרון אפו"**, און ער זאגט אויך ביי פנחס שטייט אזוי, יא, אז... זייער גוט, ווייל דער אייבערשטער האט זייער ברוגז געווען אויף עבודה זרה.

ומביא ברכה ורחמים, שנאמר "ונתן לך רחמים ורחמך והרבך". אפשר דא די רחמים מיינט, באקאנטע אור החיים הקדוש, אז ס'איז רחמים אז דער מענטש ווערט נישט אן אכזרי, און מ'ברענגט ברכה און רחמים.

אבער פסוק פשט, דארף מען געדענקען, דער יודעניק וועט דער אור החיים הקדוש זאגן, פסוק פשט איז פשוט אז דער אייבערשטער האט רחמנות אויף דיר, און די פשט איז אז ווי דער רמב"ם ברענגט אין אנדערע פלאץ, דער רמב"ם, אז די שכר עבודה זרה איז "אלא אלו שמטרידים את האדם אחר ההבל רחמים יבאו לעולם", אז זיינע אכזרים קעגן עבודה זרה, דאס איז רחמים, ווייל די וועלט, א בעסערע וועלט איז א וועלט וואס דינט דעם אייבערשטן.

אזוי ווי מיר האבן געלערנט די פארגאנגענע וואך די פרשה, "מי יודעך היום", מ'קען רעדן געווארן פיל מיט ברכה ווייל מ'האט געטון די מצוה.

רחמנות און אכזריות ביי עיר הנדחת — השקפה'דיגע סיכום

אבער פשטות איז דאך, מ'דארף געדענקען, דער איד האט געקענט דעם אור החיים הקדוש, אבער פשטות איז אז דער אייבערשטער האט רחמנות אויף דער וועלט.

און דער פשט איז, אזוי ווי דער רמב"ם ברענגט אין אן אנדערע פלאץ, דער רמב"ם אז שייכות אכזריות איז על אלו שמטילים על עצמם אחריות על רחמים בעולם. אז זיי זענען אכזרי קעגן עבודה זרה, דאס איז רחמים, ווייל די וועלט, א בעסערע וועלט איז א וועלט וואס דינט דעם אייבערשטן.

דער מעשה פון "מי לה' אלי" — אכזריות ווען מ'דארף

אזוי ווי מיר האבן געלערנט אין די פאריגע וואכיגע פרשה, "מי לה' אלי", מיר קענען די גמרא אין ברכות, ווייל ער האט געטון די מצוה פון אכזריות ווען מ'דארף.

דער רמב"ם'ס שיטה אז חרון אף איז נאר אויף עבודה זרה

און חרון אף, דער רמב"ם איז באריכט, ער זאגט אין מורה אז חרון אף שטייט אין תורה נאר אויף עבודה זרה. ס'איז דאך א ריזיגע קשיא, ס'איז דאך א ריזיגע קשיא, ווייל דער רמב"ם זאגט אזוי, אז די מערסטע זאך וואס ברענגט חרון אף אויף די וועלט חס ושלום איז עבודה זרה.

איז ממילא, דאס איז לכאורה להפך, דער יצר הרע זאגט אים "האב רחמנות", זאגט ער "ניין, רחמנות איז ווען מ'הרג'עט אים, נישט ווען מ'לאזט אים לעבן".

דער איסור פון האבן רחמנות אויף עובדי עבודה זרה

וועגן די נעקסטע פרק וועלן מיר זען מער די איסור פון האבן רחמנות אויף עובדי עבודה זרה, א קלארע איסור מפורש.

איי, ער געבט דא א גאנצע הלכה, איז דאס איז לכאורה דער דרך האמצעי פון זיין אינטערעסאנט, פון רחמים אדער כעס, איך ווייס נישט וואס. אבער דא דארף מען יא האבן אכזריות. יא. אקעי.